

KUPUJTE IBA OD PREDAJCU S PREUKAZOM

NOTA BENE

2,40€ polovica pre predajcu

September 2023/266

VTÁCI SŤAHOVAVÍ

číslo preukazu predajcu

Nová kniha Zuzany Csontosovej plná humoru, fantázie a dobrodružstva

Autorka
knih Zatúlaný
gombík a Lebo
medveď

KÚPITE LEN U PREDAJCOV

NOTABENE

Vydanie knihy bolo realizované s finančnou podporou
Nadácie Slovenskej sporiteľne

Ilustrácia na obálke: Vlado Holina

Rozhovor
Skok do neznáma

4

Reportáž
Vstupenka
do budúcnosti

8

Téma
Cesta za šťastím

14

Téma
Ženy, ktoré zostali

22

Pútnik
Keď nemáš na výber

26

OPRAVA

V júlovom čísle NOTABENE sme na strane 33 omylom uverejnili nesprávnu vizitku k rozhovoru s Mgr. Ľubomírom Hamabálkom, PhD., ospravedlňujeme sa jemu aj vám, milí čitatelia. Tu je správna vizitka:

Mgr. Ľubomír Hambálek, PhD. (1983)

Pracuje na stelárnom oddelení Astronomického ústavu SAV. Vyštudoval astronómiu na Univerzite Komenského. Venuje sa hlavne výskumu premenných hviezd, čiastočne exoplanétam. Pri práci pozoruje ďalekohľadmi v Sta-rej Lesnej, na Skalnatom Plese, no občas i v zahraničí.

Rozsypaní po svete

Keď Ján a Helena Rismannovci s deväťročným synom Jozefom, internovaní v zbernom tábore v Hornej Štubni, nemali čo jesť a nevedeli, ako ďalej, prišiel im balík. Od Heleninho brata Jozefa Korca z Argentíny. Boli v ňom mäsové konzervy a oblečenie. Ten balík im možno zachránil život. Keď o ňom Jozef Rismann ako osemdesiatroročný obyvateľ nemeckého Solingenu rozprával a snažil sa pritom rozpomenúť na slovenské slová, mal v očiach slzy.

S rodičmi vtedy v Hornej Štubni čakal na odsun do Nemecka. Bolo to po druhej svetovej vojne. Podľa princípu kolektívnej viny si všetci obyvatelia Slovenska nemeckej národnosti zaslúžili trest. Prišli o občianske práva aj o svoje domovy. A stovky z nich aj o život pri masakroch. Štát ich vyhostil do Nemecka. Helena Rismannová bola teta mojej starej mamy Anny Korecovej. Keď neskôr v západnom Nemecku zomrela, jej deti neovládali slovenčinu natoľko, aby mohli staršej písať listy. Kontakty sa prerušili.

O príbuzných na Západe sa u nás v rodine nehovorilo. Akurát starká občas povedala sesternici Anne, aby sa učila po nemecky, že potom napíše list bratrancom do Nemecka. Po starkinej smrti našla Anna list so slovami: „Mila Aniška, maš vela Bradanzo i Sesternize, aj v Kanade, aj Argentíne, po zelum svetie su rosipani, naša Rodina Korecova.“ Naspodku bola adresa Jozefa Korca v Buenos Aires v Argentíne.

Keď Anna zadala do googlu meno a adresu, vyhodil jej mailový kontakt Adrianu Korec. Takmer neuveriteľnou súhrou náhod sa vydala za Nemca Torstena Radloffa a žijú spolu v Düsseldorfe len dvadsať kilometrov od Solingenu, kde býval Jozef Rismann.

Adrianin starý otec Jozef Korec sa narodil v roku 1902 v Sklenom. Do Argentíny emigroval kvôli ekonomickej kríze. Do Buenos Aires priplával loďou vo februári 1928. Zamestnal sa vo fabrike na výrobu rúr na pečenie. Potom písal domov, nech mu pošlú na druhý koniec sveta za nevestu Johannu Metzele. Adrianina stará mama dorazila do Argentíny koncom roka 1930. V roku 1931 sa im narodil syn Robert, Adrianin otec. Ona o starých rodičoch hovorí ako o Slovákoch. Pamätá si, ako jej starý otec balil a posielal balík príbuzným niekam do Európy. Boli tam konzervy a oblečenie. A spomína si, ako sa im raz ozval niekto z Kanady. Pátral po príbuzných v Argentíne. Z návštevy však nakoniec nič nebolo. No rodinu tam skutočne máme – do Kanady emigroval Adrianin prastarý otec Jozef Korec a brat starého otca Michal Korec.

Naša rodina je prirodzene roztratená po svete. Cesty jej členov sa v istých momentoch rozchádzajú a v istých zas schádzajú. Sú príkladom toho, aká prirodzená je migrácia ľudí naprieč krajinami a kontinentmi, ku ktorej ich tlačia dejinné udalosti i túžba po lepšom živote. Aj v minulosti, aj dnes.

Jana Čavojská
editorka

NOTA BENE

9 2023

Editoriál

3

Skok do neznáma

 Mária Múhl

Knihy Alexandry Salmela sú plné nezvyčajných postáv. Vymýšľa si nové slová, hrá sa s dvomi kultúrami a otvára čitateľovi nový fantastický svet.

Alexandra sa vo Fínsku ocitla neplánovane. Dnes je to jej domov a vo fínčine píše knihy rovnako pohodlne ako v rodnom jazyku. Má rada slobodu, ktorú fínčina pri tvorbe slov poskytuje. Sama si prekladá knihy z jedného jazyka do druhého. Celú dobu ju sprevádza téma stromu, či už malého, veľkého, osamoteného, absentujúceho, alebo mŕtveho.

Sedíme na trávniku pri jazere vo fínskom Tampere, kde žijete posledných trinásť rokov. Vyštudovali ste divadelnú dramaturgiu na VŠMU v Bratislave, ale dnes píšete knihy vo fínčine. Ako sa človek dostane od dramaturgie k fínčine?

Boli sme veľmi silný, no z mojej strany nešťastný ročník. Na piatich dramaturgov dvaja režiséri. Niekedy som sa cítila ako piate koleso na voze. Mala som potrebu skúsiť niečo iné. Kamarát mi navrhol, či nemám chuť s ním študovať fínčinu v Prahe. A tak sme išli. Ja som dokončila, on nie, ale vo Fínsku sme obaja.

Čiže to nebol váš vysnívaný jazyk a krajina?

V tom čase som nemala k jazyku ani ku krajine žiaden extra silný vzťah. Bolo to viac-menej vy kalkulované. Slovensku sa vstupom do Európskej únie otvorila široká škála možností. A fínčina bol aj dôvod, aby som mohla odísť z domu. Neskôr ma začala aj baviť. Bola som na stáži vo Fínsku a zostala som natrvalo.

Celú dobu žijete na jednom mieste?

Najskôr sme žili v Helsinkách v meste, potom v lese. Tam som dokončovala svoju prvú knihu 27 čiže smrť robí umelca. Lesné prostredie malo obrovský vplyv na to, do akej rodiny sa

nakoniec dostala hlavná hrdinka. Odtiaľ sme išli do Jyväskylä, kde má veľké rodinné zázemie môj bývalý manžel. Každý člen jeho rodiny z matkinej strany si žije vo svojom domčeku pri jazere. Nakoniec sme zakotvili v Tampere.

Vďaka fínčine ste sa rýchlejšie zorientovali v cudzej krajine. Ako vás prijali jej obyvatelia?

Vnímajú ma v prvom rade ako autorku kníh. V čase môjho príchodu bol v susednom Švédsku boom autorov, ktorých rodný jazyk nebola švédčina. Fíni sa toho chytili tiež. Prostredníctvom literárnej súťaže pre ľudí s iným materinským jazykom som sa dostala do kontaktu s vydavateľom a vyšiel mi knižný debut. Mala som veľké šťastie a bolo to výborne načasované.

Na Slovensku ste mali skúsenosti s písaním?

Písala som, odkedy som sa to naučila. Básničky, verše, rozprávky. Sama som si ich ilustrovala. Ako dvanásťročná som napísala memoáre. Pradávno som vyhrala aj Jašíkove Kysuce. Keď vo Fínsku vyhlásili výsledky literárnej súťaže, proaktívne som sa opýtala vydavateľa, či by zobral aj niečo dlhšie ako výhernú tridsaťstranovú poviedku. Dostala som nadšenú kladnú odpoveď. Dovtedy som nič dlhšie ako diplomovku nenapísala. A zrazu som bola spisovateľka.

Aký to bol pocit?

Po súťaži a prvej knihe som bola v panike. Mám fotku v novinách! Pomoc! Netušila som, čo mám robiť a čo sa deje okolo mňa. Keď sa na to spätne pozerám, mohla som s týmito momentami pracovať strategickejšie. Mala som vtedy chuť sa zatvoriť do skrine, zapchať si uši. Bolo to zvláštne a vtipné, že hneď po prvej knihe som bola

spisovateľka. Vôbec som sa tak necítila. Radšej formulujem moje povolanie cez slovesá a vysvetľujem, že píšem knihy. Neberiem spisovateľku ako osobnú identitu, ale už som si zvykla.

Fínčina nie je váš materinský jazyk. Stala sa pre vás po šiestich rokoch natoľko komfortná, že ste v nej mohli rovno písať knihy?

Nebolo to komfortné, ale nevyhnutné. Ak som chcela písať, publikovať a žiť vo Fínsku, nemala som na výber. Bol to taký beh poslepiačky. Pre mňa je dôležité jazykové prostredie. Počúvam, čo sa okolo mňa deje, učím sa. Vďaka tomu dokážem tvoriť nové slová. Nie som si istá, či by som dokázala písať vo fínčine, kedy som odtiaľto odišla. Napríklad teraz mám pri písaní zvláštnu slovenčinu. Vynárajú sa mi jazykové vrstvy z detstva, z rozprávok, od starých rodičov. Doma sme mali jazykovú latku nastavenú veľmi vysoko, mama bola z Martina a otec novinár. Problém mám s novými slovami, ktoré nemám napočítané.

Na Slovensku majú spisovatelia väčšinou zamestnanie a popritom píšu knihy. Je v tomto Fínsko ústretivejšie? Dá sa z písania kníh vyžiť?

Fungujem vďaka grantom. Nemôžem veľmi vyskakovať, ale dá sa z toho spokojne žiť. Štátny grantový systém je nastavený výborne. Keď mi príde grant, mám pocit, že sme bohatí. Potom si pozriem platové tabuľky a stále sa nachádzam na tých najnižších priečkach. V porovnaní s inými zamestnancami je to relatívne málo. Mám dve deti, ale nemám hypotéku, nemám auto, nemám psa.

Keď som sa prechádzala po Helsinkách, videla som malých žiakov samých v meste. Alebo sa sami bicyk-

lovali okolo jazera. To v Bratislave nie je úplne bežné. Aké je tu prostredie pre rodiny s deťmi?

Fínsko je zatiaľ bezpečné. Žijeme v centre mesta. Deti sa môžu relatívne slobodne pohybovať samy, ale sú pod kontrolou cez mobil alebo cez hodinky. Telefóny dostávajú veľmi skoro, v nultom ročníku, čo môže byť šokujúce pre menej digitalizované krajiny. Na vidieku deti vozia rodičia alebo šliapu kilometre na zberné zastávky. Predstavte si to v zime, vo večnom šere a tme, v pľušti. Niekde sa ľudia boja vlkov, aj keď je ich tu extrémne málo. Ak dieťa kráča samo popri ceste či lesom domov, hystéria rastie a priepasť medzi ochranármi z miest a ľuďmi z odlahlých oblastí sa prehľbuje. Bratranec mal nárok na školský taxík, ale presedel v ňom denne tri hodiny, pretože najbližšia škola bola 50 kilometrov. Mestá majú zas svoje výzvy a problémy. Aktuálne sa veľmi diskutuje o takzvanej švédskej ceste do pekla a ako sa jej vyhnúť. Už aj vo Fínsku sa vo veľkých mestách začínajú tvoriť gangy, čiastočne na etnickej báze, čiastočne deti zdieľajú obdiv násiliu, drahým značkovým veciam. Vekom ledva tínedžeri dflujú a berie sa to ako cool, majú peniaze. Znie to asi apokalypticky, tak sa vrátim k pôvodnému idylickému. Áno, stále je to bezpečná krajina. A bezpečnosť dáva slobodu. Jedna z mnohých slobôd je voľný pohyb v prírode, zber plodov, kvetov, stanovanie.

Fínsky vzdelávací systém je jeden z najlepších na svete. V čom je iný v porovnaní so Slovenskom?

Ťažko sa mi to porovnáva. Nemám skúsenosť so súčasným slovenským školstvom. Najväčší rozdiel cítim vo vzťahu učiteľ a žiak. Nie je autoritatívny a hierarchický. Učiteľia si získavajú žiakov prirodzenou autoritou. Digitalizácia je veľmi pokročilá, no neopomínajú ani praktické predmety ako ručné práce, prácu s drevom, kovom, varenie. Zakladajú si na inklúzii, zubami nechtami sa snažia vyhýbať preradeniu žiakov do škôl pre deti so špeciálnymi potrebami. Trochu sa pozabudlo na nadaných, občas sa ide až príliš podľa najslabších. Kameňom úrazu je oklieštený rozpočet a nedostatok učiteľov a asistentov. Problém je v oblastiach, kde viac ako 30 percent detí pochádza z rodín, ktoré nehovoria po fínsky. Rovnako je to

s deťmi s rôznymi neuropsychologickými diagnózami. Jeden učiteľ takú rôznorodú triedu s mnohorakými potrebami nemá šancu vyučovať. Obce sa snažia vyhýbať sociálnemu rozvrstveniu. Dieťa musí chodiť do školy podľa bydliska. Občas však máte smolu na problematickú školu alebo sa dieťa dostane do problémov. Veľa rodín sa sťahuje, len aby vymenili školu. Slovenským školákom závidím pestovanie rôznych rastlín, to tu nemajú. Moje deti zas na Slovensku obdivujú veľké zelené školské dvory. Ony majú tristné škvároviská a parkoviská s jednou smutnou preliezkou.

Beriete Fínsko ako váš domov?

Mám tu veľmi silné väzby a vnímam ho ako domov. Cítim sa tu dobre. Nechce sa mi odtiaľto odísť, ale začínam mať potrebu viac sa zapájať do diania na Slovensku. Mám zlé svedomie z toho, čo spôsobil odliv mozgov. Rada by som skombinovala obe krajiny a prenášala pozitívne veci z jednej do druhej. Moje deti pôjdu o chvíľu svojou cestou a ja sa budem môcť slobodnejšie rozhodnúť, kde a ako budem tráviť čas. Neidealizujem si Slovensko, rodinní príslušníci ma zasypávajú všetkými čiernymi správmi, ale rada sa vraciam späť.

Vrátim sa späť ku knihám. Píšete vo fínčine aj v slovenčine. Aké to je písať v takých odlišných jazykoch?

Paradoxne to pomáha, nepletie sa slovná zásoba, len niekedy sa jazykové konštrukcie pchajú aj tam, kde nemajú. Kedysi bola fínčina pre mňa skokom do neznáma. Je to veľmi benevolentný jazyk, poskytuje veľa možností na vymýšľanie nových slov. Je otvorený novým nápadom, popritom je založený na rytmike a pekne znie. Niektoré varianty slov v mojich knihách sú skomoleniny, ako napríklad poskvŕčvaný, ale nejak to znie a dokáže sa to otvoriť každému. Odkedy sa však snažím byť presnejšia vo fínčine, akoby som stratila odvahu v jazyku improvizovať a byť živelná. Fíni sa boja dlhých viet a spojok. Ja používam dlhé vety. Často teda prechádzam texty a snažím sa ich rytmicky vybalansovať.

Čo je pre vás náročnejšie, písať knihu alebo ju prekladať?

Baví ma prekladať knihy, ale nie vlastné. Momentálne dokončujem

preklad svojej knihy Strom do fínčiny. Začalo to prekladom a skončilo transformáciou. Najväčší posun je v cieľovej skupine. Od románu pre mladšieho čitateľa prekĺzla ku staršiemu. Veľa som vyhodila, pomenila. Neviem samu seba prekladať, vždy to skončí novou verziou.

Prihliadate pri prekladoch na spoločenský kontext?

Spoločenský kontext ma nezaujíma. Respektíve zaujíma, ale nenechávam sa ním obmedzovať. Preklad je vždy nová verzia knihy. Napríklad detská kniha Fantazmagorický kamarát je postavená na slovných hračkách. Napísala som ju vo fínčine a namiesto prekladu som ju vymýšľala nanovo. Slovnú hračku som potrebovala vymyslieť tak, aby fungovala aj v slovenčine. Hlavným hrdinom je dieťa Papu-Pau, ale nikde nie je napísané, či je to chlapec alebo dievča. Fínčina nemá gramatický rod. V slovenčine bolo ťažké rod zahmlievať. Niekedy som si pomohla slovíčkom dieťa. So stredným rodom som vo fínskej verzii pracovala aj v knihe Antihrdina, kde je ilúzia človeka, ktorý povedie vojská do boja. Nezáleží, či je to Jana z Arku, Che Guevara, Snehulienka alebo generál. Čitateľ sa pomaly dopracovával k odhaleniu identity. Fínska bezrodovosť je skvelá. V slovenčine je to inak. V každom jazyku tvorím kontext odlišne.

Vďaka novým slovám a niekedy aj komplikovaným vetám sú vaše knihy výnimočné. Otvárajú fantáziu deťom i dospelým. Dávajú možnosť nazeráť na veci inak. Ako vnímajú vaše knihy deti?

Bodaj by som raz dokázala napísať jednoduchú vetu! Na Slovensku mi vyšlo päť kníh, vo Fínsku dve. Žirafia mama a iné príšery je taká kultovka. Nie je pre široké publikum, ale má svojich fanúšikov. Krátke príbehy nezahlcujú čitateľa, práve naopak, otvárajú možnosť fantázii. Deti si ich pamätajú, recitujú na súťažiach, hrajú postavy z nej. Čo viac si autor môže priať?

Ako vznikajú vaše postavy?

Inšpiráciou je všetko, čo vidím a počujem okolo seba. Niekedy je to veta, ktorú začujem v autobuse. Alebo napríklad žirafia mama. Raz oproti kráčala pani s háčkovanou čiapkou so žirafími roškami na hlave. Začala som

rozmyšľať, ako by asi reagovali deti tejto osoby, keby takto prišla na školskú besiedku. Deti sú spútané očakávaním kolektívu, za čudnú matku sa môžu hanbiť. V mnohých postavách som aj ja, koláž všetkých mojich možných ja, negácia či fantázia. Mám rada stĺpčky v novinách o rôznych vedeckých objavoch. Fascinujú ma mamuty a vo Fantazmagorickom kamarátovi je mamut, ktorý je vlastne prezlečený slon. Pracuje v múzeu a má mamutiu uniformu. Len je nešťastný, pretože je mu malá a kly má naopak. Čerpám aj z výtvarného umenia a hudby.

Sú Fíni otvorení alebo bolo náročné si s nimi vybudovať vzťahy?

Prišla som sem s mužom, ktorý bol odtiaľto a mal rozvetvenú rodinu. Necítila som sa osamelá. V Helsinkách žije veľká enkláva Čechov a Slovákov, s niektorými som stále v kontakte. Mám tu bývalých spolužiakov z fínčiny, kolegov cez literatúru. V neznámom prostredí som si hľadala cestičky cez prácu, koničky. Vďaka deťom, predškolským klubom a ihriskám som spoznala veľa rodi-

čov. Za desať rokov v jednom meste som nadobudla obrovské množstvo známych a poloznámych, niekoľko dobrých priateľov a kopec povrchných známostí. Ale stále mi chýba miesto, kam by som mohla ísť bez akéhokoľvek plánovania, keď sa nudím, a vždy by som na niekoho narazila. Také spontánne stretávacie miesto.

Vedia domáci odhadnúť, že nie ste odtiaľto?

Po pár slovách či vetách je to jasné. Potom ma chvália ostošesť, ako výborne hovorím. Miestami je to otravné. Tie kamene úrazu. Výslovnosť, časy. Fíni majú problematický pád pri vyjadrovaní objektu. Človek sa prezradí na tomto alebo na nejakej nezvyčajnej hláskovej kombinácii.

Vo Fínsku sa strieda polárna noc s polárnym dňom, zároveň sú tu náročnejšie zimy ako na Slovensku. Ako prežívate tmu a zimu?

Na našej úrovni nejdeme z extrému do extrému. Pomer dní a nocí je normálny, len okolo slnovratu je to exotickejšie. Po uliciach nebehajú ľado-

Alexandra Salmela (42)
Slovenka žijúca vo Fínsku. Vyštudovala divadelnú dramaturgiu na VŠMU v Bratislave a fínčinu na Karlovej Univerzite v Prahe. Píše romány, poviedky a rozprávky. Za svoj debut 27 čiže smrť robí umelca vyhrala vo Fínsku ocenenie Debut roka. Kniha pre deti Žirafia mama a iné príšery získala ocenenie v súťaži Najkrajšie knihy Slovenska 2013. Momentálne pracuje na preklade vlastnej knihy Strom do fínčiny a epizodického románu 56 do slovenčiny.

vé medvede, nemáme večný sneh a ľad. Zimy sú studené, ale cítiť, že sa menia. Počasie je premenlivé, hmlisté, hnusné. Každý rok sa chystám, že si kúpim lyže, ale doteraz sa mi to nepodarilo. Raz za zimu sa idem korčuľovať na jazero. Postavia tam malú kaviarničku, okolo sa bežkuje, kajútuje na snowboardoch, jazdí sa na snežných skútroch, korčuľuje či rybárči. Mnoho ľudí má skôr problém v lete s dlhým svetlom.

Ktorú fínsku vlastnosť by ste dopriali Slovákom?

Nedávno sa na mikrofestivale vo štvrti dole pod kopcom môj známy kochal, akí sú všetci tí ľudia iní, rozliční, farební, v čirej zhode. Bola to síce trochu gentrifikovaná subkultúrna záležitosť, ale áno, je to pravda. Ľudia sú menej zviazaní normami a konvenciami, neboja sa prejaviť, vytŕčať z davu. Sú so sebou viac v pohode. Čoraz viac tolerujú odlišnosti od niekdajších noriem a stereotypov. Odvahu byť sám sebou som si toto leto všimla aj na Slovensku. Najmä mladí ľudia sa prejavujú výraznejšie a svojskejšie. Čo by som priala celému národu, je tolerancia a menej strachu.

Vstupenka do budúcnosti

 Mária Múhl Mária Múhl, archív respondentov

Cesta vlakom z Hanoja do bývalého Československa mu trvala jedenásť dní. Keď Vu Dinh Tai nastupoval v roku 1970 ako mladý študent do vozňa, netušil, kam ide.

Neovládal jazyk, nikoho nepoznal. Od vietnamskej komunistickej vlády však dostal vstupenku do budúcnosti. „Bola to veľmi ťažká skúška a prešli ňou len tí najlepší. Finálny výber robila špeciálna komisia. Všetci sme boli študenti na stredných školách, ale nemohli sme si vyberať krajinu ani školu. Mňa poslali do Československa študovať

biológiu. Dostal som kufrík s pár kúskami oblečenia a nastúpil som na vlak. Rodičia, dvaja bratia a sestra zostali doma,“ začína rozprávať svoj príbeh Vu Dinh Tai.

Pod prísny dozorom

Patril medzi vybraných Vietnamcov, ktorí prichádzali do našej krajiny

od 50. rokov 20. storočia v niekoľkých vlnách na základe Dohody o vzájomnej ekonomickej pomoci uzavretej medzi oboma krajinami. Československo malo pomáhať Vietnamu zmietať vojnovými konfliktmi od rekolonizačnej vojny s Francúzskom až po boje so Spojenými štátmi.

„Najskôr sme boli na jazykovej príprave, trvala rok. Dostal som sa

do Mariánskych Lázní. Bolo veľmi náročné učiť sa úplne iný jazyk. Navyše sme nemohli komunikovať s českými študentami, učili sme sa len z kníh. Televízia nebola, americké filmy sme nemohli pozerať a ani rozhlas sme nepočúvali. Boli sme však hrdí, že nás vybrali. Voči našej krajine sme cítili taký silný záväzok, že sme nemysleli na nič iné, len na štúdium,“ hovorí dnes 71-ročný pán Tai.

Počas štúdia boli pod prísny dozorom. Nemohli mať žiadne partnerské vzťahy, dievčatá nesmeli otehotnieť, inak ich poslali naspäť. Ak nespravili jazykovú skúšku, tiež ich čakala cesta vlakom domov. „Boli sme mladí, šťastní a vďační. Stále sme sedeli za stolom a učili sa. V tom čase u nás bola vojna, ťažko tam bolo. Keďže som odišiel ako študent, ani neviem, ako vojna vyzerá.“

Mladí Vietnamci mali v Československu vyštudovať a potom sa vrátiť späť domov. „Štyri roky som študoval na vysokej škole v Brne fyziológiu živočíchov a človeka, potom som mal polročnú prax. To už sme boli aj s českými študentmi. Z našej skupiny traja študovali medicínu, to boli tí najlepší, ostatní sme skončili na biológii. Správy z domova chodili málo. Keď sme napísali list, trvalo týždne, kým prišla odpoveď.“ Niektorí sa o smrti rodičov dozvedeli až po troch – štyroch mesiacoch.

Bez manželky

Po úspešných promóciách v roku 1976 nasadol Vu Dinh Tai na vlak a išiel späť do Vietnamu. „Musel som sa vrátiť a slúžiť štátu, keďže za mňa platil celé štúdium

a dostával som aj štipendium. Zamestnal som sa v akadémii vied a pracoval som tam jedenásť rokov. Oženil som sa a mal som dvoch synov. Československo mi chýbalo, mal som pekné spomienky. Žena sa raz dozvedela, že štát hľadá ľudí, ktorí vedia po česky či slovensky. Potrebovali tlmočníkov pre tých, ktorí odišli do Československa pracovať. U nás bola veľmi zlá situácia, bolo lepšie ísť preč. V roku 1987 som prišiel do Bratislavy. Býval som na internáte na konci Dúbravky. Pôvodne som tu mal byť tri roky, ale medzitým padol režim a zmluva už nebola platná. Tak som tu zostal. Na rok prišla za mnou rodina, no vrátili sa späť do Vietnamu. Až po desiatich rokoch prišli na Slovensko natrvalo. Druhýkrát sa mi odchádzalo z Vietnamu oveľa ťažšie, nechával som tam ženu aj

deti, už som nebol bezstarostný študent.“ Synovia mali v tom čase 17 a 12 rokov. Mladší na Slovensku vyštudoval vysokú školu. Starší sa už nedokázal adaptovať na štúdium v cudzom jazyku, tak sa otec vynašiel a syn začal predávať textil. Nakoniec mali tri obchody. Dnes žije starší syn s rodinou v Nemecku a mladší vo Švajčiarsku. Každý rok na Vianoce sa celá rodina stretáva v Nemecku. Pán Tai s manželkou Phung Thi Kim Xuyen bývajú v Malinove. Pre radosť pestuje tropickú zeleninu a kvety. „Som tu veľmi spokojný, neviem si už predstaviť život inde. Samozrejme, zaujíma nás, čo sa deje vo Vietname. Doma máme stále pustenú vietnamskú telku. Manželka sa nenaučila po slovensky, už to pre ňu bolo veľmi ťažké. Tak jej všetko prekladám, všade s ňou chodím.“

Koncom 80. rokov založil pán Tai spolok, v rámci ktorého pomáhal Vietnamcom, ktorí na Slovensko

prichádzali alebo tu už žili. A v júni boli Vietnamci konečne oficiálne uznaní ako štrnásť národnostná menšina na Slovensku.

Najväčšie prekvapenie

V rámci medzivládnej dohody sa presne na svoje narodeniny v roku 1980 dostal do Prahy aj Đoàn Hồng Thao. Češtinu sa učil pol roka v izolácii, v rekreačnej oblasti v lese za Prahou. „Potom som sa vyučil za obrábača kovov a sústružníka. U nás bola po vojne chudoba, tak toto bola naša nádej.“

Pán Thao pochádza zo severu Vietnamu, neďaleko čínskych hraníc. Jeho najstarší brat študoval v Moskve, takže vedel, do čoho ide. „Mali sme informácie aj o Československu, pre nás to bol vyspelý štát a veľmi som sa tešil, že mám možnosť odísť. Boli sme mladí a zvedaví. Najväčším prekvapením boli budo-
vy a pouličné osvetlenie.“

Pravidlá boli veľmi prísne. „Nemohli sme nič, ani vlasy si nechať narásť. V druhom ročníku som si nechal dlhšie vlasy, hneď ma kontrolovali podľa fotky v pase a musel som sa dať ostrihať. Za to som aj dostal dvojku zo správania,“ spomína pán Thao. Študenti sa museli pravidelne hlásiť na vietnamskej ambasáde. Po škole pracoval v strojárskych závodoch v Prahe. Oženil sa s Češkou. Jej otec si pána Thaa tak obľúbil, že ho bral ako vlastného syna. Po troch rokoch sa s manželkou a svokrom presťahovali do Bratislavy. Manželstvo však nefungovalo. Mladí sa rozviedli.

Druhýkrát sa pán Thao oženil s Vietnamkou. Majú spolu tri dcéry. Pham Thi Van Anh prišla do Bratislavy ešte v rámci dohody o spolupráci. Skončila v textilných závodoch, kde pracovalo okolo päťsto Vietnamiiek. Bývali na internáte, a rovnako ako študenti sa nevyhli prísnemu režimu. „Každá skupina

mala svoju vedúcu a všetko kontrolovali. Či sme slušné a dobre sa správame. Každé tri mesiace nás hodnotili. Ak niektorá urobila niečo zlé, hneď musela odísť späť,“ spomína pani Anh.

Pridali Vianoce

Pán Thao vystriedal niekoľko zamestnaní v priemyselných závodoch. Po Nežnej revolúcii boli Vietnamci medzi prvými, kto prišiel o prácu. Predaj a maloobchod sa stali čiastočne vynútenou stratégiou prežitia. Jeden z legálnych spôsobov, ako tu zostať žiť, bolo začať podnikáť. Vietnamci si zakladali živnosti. Rýchlo sa adaptovali a sústredili sa na to, čo na Slovensku najviac chýbalo. Lacný textil.

Pán Thao si tiež založil živnosť. Pani Anh má doteraz obchod s odevmi. On prešiel na tlmočenie pre vietnamských zamestnancov automobiliek. Slovensko sa stalo

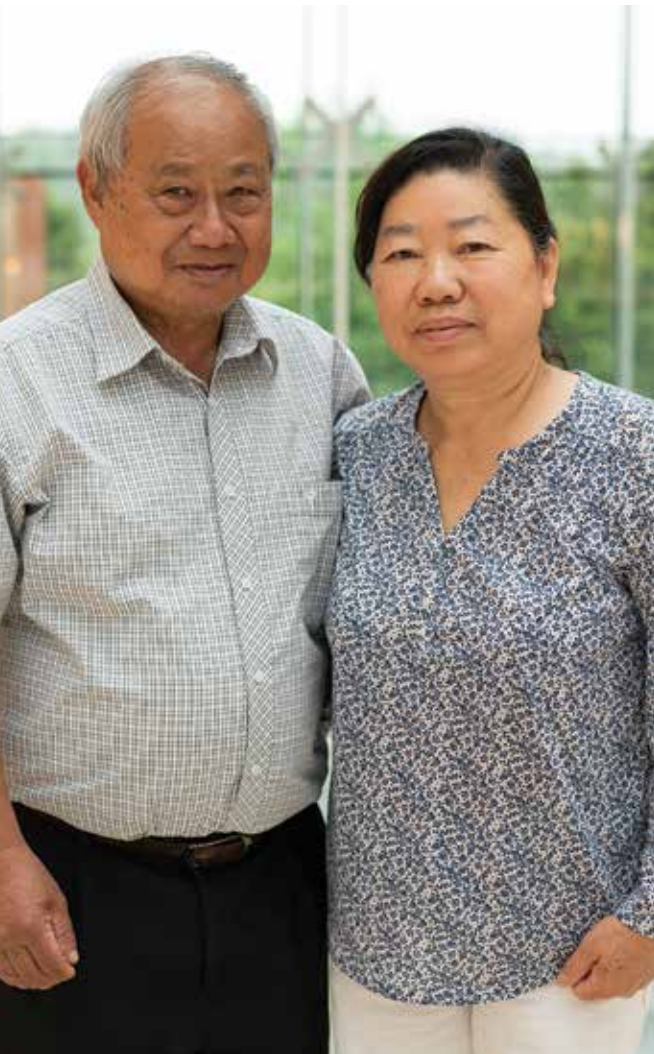
pre jeho rodinu domovom. „Mám len slovenské občianstvo. Čím sme starší, viac spomíname na Vietnam, ale už sme tu dlho. Vrátiť sa by bol pre nás problém. Nie je to tá Ázia, z akej sme odchádzali. Ekonomicky sa posunula, zmenila. Keď sme mesiac preč zo Slovenska, chýba nám.“

Zvykol si aj na slovenskú kuchyňu. Na prvé miesto sa prebojoval knedľa, potom zemiaky, a halušky sú ako posledné. V reštauráciách si dáva výlučne slovenské a české jedlá. Ryži sa radšej vyhýba. „Keď Slováčik nevie, čo variť, tak robí ryžu. Nie je ani kvalitná, ani ju tu nevedia variť,“ s úsmevom hovorí pán Thao.

Kedysi si na cestu do Vietnamu musel požičať. Nikdy však neprišiel domov bez darčiekov pre rodičov, súrodencov a vážených členov komunity. „Nosili sme cukríky, čokoládu a metrový textil. Krajčíři u nás ušili, čo bolo treba. Veľká vzácnosť boli šiltovky.“ Na cestu späť si do kufra zas balil čerstvé exotické ovocie. To

mu chýba aj dnes. Stále dodržiavajú vietnamské tradície a naučili to aj svoje dcéry. Akurát k sviatkom pridali Vianoce.

- 1 Pán Tai s rodinou. Dva dni nato odišiel druhýkrát do Československa. Manželka a deti za ním prišli až po desiatich rokoch.
2 Pani Xuyen s kamarátkou vo Vietname pred odchodom na Slovensko.
3 Pán Thao so spolužiakom.
4 Pán Tai so spolužiakmi z biológie.
5 Pán Thao a pani Anh.
6 Rodina pána Thaa vo Vietname, v strede je jeho mama.
7 Pán Tai a pani Xuyen.

Nepatriť nikam

Jana Čavojská

Archív Kvet Nguyen

Odmalička im dávajú najavo, že sú iné. Deti migrantov žijú medzi dvomi krajinami a hľadajú svoju identitu.

Narodila sa síce na Slovensku, ale vietnamským rodičom. V No-vých Zámkoch jej okolie občas dalo pocítiť, že je iná. No ani keď bola navštíviť rodinu vo Vietna-me, necítila, že tam patrí. „Bolo to rovnaké ako na Slovensku. Aj pre Vietnamcov som cudzia. Nevyrást-

la som tam, nemám tam sociálne zázemie, neviem perfektne jazyk. Mám potrebu neustále sa triať do očakávaní iných. Ani tu, ani tam nie som ideálnym človekom,“ ho-vorí fotografka Kvet Nguyen. Možno práve preto sa mnohé z jej projektov týkajú identity.

Jej otec prišiel na Slovensko v roku 1988. Na základe dohôd vlád dvoch komunistických krajín k nám vtedy prichádzali Vietnamci, aby tu získali pracovné skúsenosti a ne-skôr ich uplatnili doma. Ich krajina mala totiž za sebou roky vojny a po-trebovala sa vybudovať nanovo. No

po páde komunizmu sa mu naskytla možnosť zostať tu. A v roku 1993 za ním prišla aj mama Kvet Nguyen. „Otec bol pôvodne stavbár, no pre-budila sa v ňom vietnamská podni-kavosť. Vtedy sa otvorili možnosti pre živnostníkov, tak začal predávať tovar. Najprv na trhoch, neskôr mal obchod,“ hovorí Kvet.

Nevšímaj si to

Veľmi skoro si uvedomovala, že je iná. „Sama od seba by som na to asi neprišla. Až vďaka narážkam ľudí, detí aj dospelých. Boli sme jedni z prvých Vietnamcov v No-vých Zámkoch. Kuriozita.“ Kvet si to v duši rozanalyzovala. Skúmala, ako Slováci a slovenské médiá vnímajú ľudí jej národnosti. Stretávala sa s naratívom, že Vietnamky a Viet-namci na Slovensko nepatria. „Moji rodičia zažili na tržnici fyzické úto-ky, vyhrážky, hovorili im, že sa majú vrátiť naspäť tam, kam patria. Deti v škole si nafahovali oči a vydávali zvuky podobné vietnamčine. Ľudia mi niekedy povedali Japonka, Čí-ňanka. Znelo to ako nadávka, chceli poukázať na to, že nie som ako oni.“

Rodičia Kvet nadávky neriešili. „Nechcem generalizovať, ale pre väčšinu Vietnamcov je najvyššou priori-tou prežiť a prosperovať. Negatívne veci sa snažia nevnímať a nerozpítvá-vať, lebo to môže spôsobiť ešte väčšie problémy,“ vysvetľuje Kvet. „Takže to nikdy neriešili. Rovnako keď som prišla domov zo školy uplakaná kvôli poznámkam okolia. Povedali mi, aby som si to nevšímala. Úplne to sedí na povahu a správanie príslušníka menšiny. Musí sa chrániť, nechce vyvolávať zbytočné konflikty.“

Obsesia pracovitosťou

Kvet dlho robila presne to isté. To, čo si vypočula, si ukladala v sebe. Zmenilo sa to, keď dospievala. „Do-stala som vzdelanie, ktoré ma nauči-lo spravodlivosti a férovosti. Poveda-la som si, že ak nič nepoviem nahlas, tak sa to nezmení.“ Znie to možno banálne: narážky, no čo také strašné sa stalo? „No dieťa citlivo vníma, ak mu odmalička dávajú pocítiť, že je iné, čudné, že sem nepatrí,“ hovorí Kvet. „Dokonca aj teraz, keď mi nie-ko niečo podobné povie, ozve sa vo mne ten hlboko zakorenený pocit.“

Keď mala Kvet osemnásť, pre-sťahovala sa do Bratislavy a začala študovať fotografiu. Situácia v hlav-nom meste bola iná. Myslí si, že aj vďaka vietnamským bistrám. Ľudia mali možnosť ochutnať vietnamskú kuchyňu a takto cez žalúdok spo-znávali aj Vietnamcov.

Kvet si myslí, že napriek ťažkos-tiam jej rodičia príchod na Sloven-sko nikdy neoľutovali. Veď sa im tu podarilo usadiť a mať dobrý príjem, z ktorého mohli niečo posieľať aj do-mov do Vietnamu. „Čo sa týka ľútosti za domovom, možno ju cítili, ale my sa o takých veciach nevieme rozprá-vať. Neanalyzovali tie pocity.“ Pýtala sa ich, či by sa niekedy chceli vrátiť. Otec povedal, že nie. Možno kvôli po-litickej situácii. Systém mu nevyhovoval a kritizovať vládu nie je dovolené. Mama by sa aj rada vrátila, chýba jej rodina. No je vydatá a vietnamská kul-túra káže rodine držať spolu.

Ako trojročnú zobrali Kvet ro-dičia prvýkrát do Vietnamu. „Majú v sebe zakorenené, že domov sa chodí iba pri veľkých udalostiach. Väčšinou sú to pohreby,“ konštatuje fotografka. „Peniaze radšej ušetrili a poslali domov. Vytvorili si obsesiu pracovitosťou. Mali pocit, že cesta do Vietnamu je dovolenka, ktorú si musia zaslúžiť, a zdá sa, že si ju nechceli nikdy dopriať.“

Korene

Najprv študovala medzinárodné vzťahy. Veľmi ju to nebavilo. Doma však mali fotoaparáty. Skúsila fotiť a urobila prijímačky na VŠVU. „Boli to moje úplné začiatky. Ešte som nepremýšľala konceptuálne. Skôr som sa snažila vytvárať pekné veci. Som šťastná, že komisia si napriek tomu všimla, že vo mne niečo je, lebo vo fotení som objavila vášeň.“

O fotke rozmýšľa konceptuálne. A jej tvorbou sa ako nič tiahne téma identity. „Je to zrejme niečo, čo ma definuje, čo je také silné, že som to rozobrala na veľa častí a vždy sa k tomu vrátim. Lebo pocit, že nikam nepatríte, je veľmi ťaživý.“

Kvet je analytický typ. O udalos-tiach premýšľa racionálne – myslí si, že aj preto, lebo doma sa veľmi o pocitoch nerozprávali. „Potom som to však prepojila s rozhovormi s rodičmi a zrazu vznikol komplex-ný celok, séria krátkych príbehov,

ktoré mi dávali zmysel. Pochopila som, čo to znamená byť dieťaťom migrantov, žiť medzi dvomi kraji-na-mi a prechádzať z jednej do druhej. Takéto hľadanie, získavanie infor-mácií a ich spracovanie do vizuálnej formy ma bavilo.“

Nedávno sa Kvet dostala k sú-kromnému archívu fotografií pr-vých vietnamských prisťahovalcov do Československa zo 70. rokov mi-nulého storočia. „Nie všetci vedia, že vietnamská komunita je tu už viac ako sedemdesiat rokov. Je za-ujímavé hľadať korene vzájomných vzťahov. Otcov príbeh je len jeden. Čo tie ostatné?“

Skladačka príbehov

Momentálne sa Kvet hrabe v ar-chívoch a hľadá súvislosti. Jej témou sa stalo pochopenie histórie a jej predstavenie širokej verejnosti prostredníctvom umeleckého projektu. „Tieto udalosti by mali poznať nielen mladí Vietnamci, ale celá spoločnosť. Lebo hlavne politici často tvrdia, že Slovensko je na sto percent sloven-ské. Iné národy a kultúry sú tu pri-tom odjakživa. Poznať príbeh jednej z nich je pre spoločnosť dôležité.“

Keď Kvet ako dieťa počúvala na-rážky a poznámky na svoju vietnam-skú identitu, nechcela na nikoho útočiť naspäť. „Skôr som chcela, aby ten človek porozumel: ja som ako ty, iba mám trochu inú farbu pleti a viem o jeden jazyk viac. Chcem, aby sme sa mentálne dohovorili. Po-rozumenie hľadám v každej interak-cii. Tým pádom aj v tvorbe.“

Fotografka verí, že v budúcnosti bude veľmi dôležité poznať svoju identitu, ale ďalšie generácie už nebudú musieť tak veľmi riešiť a vysvetľovať svoj pôvod. Ona má doteraz šťastí problém identifikovať sa ako Slovenka. „Som Slovenka. Ale aj kvôli nenávisti voči menši-nám a akejkolvek inakosti, ktorú zo slovenskej spoločnosti často cítim, mi to slovo nejde z úst. No viem, že hodnotami, proeurópsky-mi a prodemokratickými postojmi som Slovenka, ale som vďačná aj za vietnamskú identitu vo mne. Je to taký mix. Možno preberám aj nu-ansy z ďalších kultúr, ktoré sú mi blízke, a všetko sa vo mne prepája. A tomu sa teším. To, kým som, je skladačka príbehov.“

Cesty za šťastím

Mária Múhl

Archív respondentov

Rozhodli sa zmeniť svoje miesto pre život. Niektó plánovane, iný spontánne. Tri príbehy z rôznych kútov sveta spája otvorená myseľ. Veď presťahovať sa môžeme kedykoľvek a kamkoľvek.

Katarína Mouakkid Šoltésová žije už v deviatej krajine. Mimo Slovenska je dvadsaťpäť rokov. Ako dieťa žila s rodičmi a bratom na Sahare. Študovala na piatich univerzitách, pracuje v OSN, kde rieši prevenciu rizík spojených so živelnými pohromami v afrických krajinách. Za svoj domov pokladá každé miesto, kde dlhodobejšie spí. Vždy začína v prázdnom priestore, ktorý postupne pretvára na svoj obraz. Nikdy necítila nostalgiu za miestom, ktoré opúšťala. Tvrdí, že všade bolo výborne. Kvôli zaujímavej práci je ochotná presťahovať sa kamkoľvek. Naposledy sme sa stretli v hlavnom meste Kene, Nairobi.

Istota neexistuje

Všetko začalo na francúzskom bilingválnom gymnáziu v Bratislave. „Na škole sa veľa hovorilo, kto kde bude študovať, boli sme otvorení vďaka jazyku ísť kamkoľvek. Pokračovala som v Holandsku, rok som strávila na Erasme vo Francúzsku.“ Po skončení bakalára skúsila v Bratislave architektúru. Vydržala rok. „Kamaráti si podávali prihlášku do Budapešti. Inšpirovali ma. Mala som šťastie, prijali aj mňa a nadviazala som na štúdium v Holandsku v sociálnej antropológii.“

Po roku a pol v Budapešti zatúžila vrátiť sa na Slovensko. Začala pracovať pre Nadáciu Milana Šimečku na programe multikultúrneho vzdelávania. „Po dvoch rokoch som sa odsťahovala do Londýna. Začínala som zas od nuly. Myslela som si, že si rýchlo nájdem kvalifikovanú prácu, ale po čase som pochopila, že taká istota neexistuje. Po niekoľkých brigádach som už nechcela

pokračovať v tomto štýle. Nemala som však ani chuť vrátiť sa do Bratislavy so sklopenými ušami,“ spomína Katarína.

Spojila sa s priateľmi, ktorí študovali v Londýne. Bývali v centre mesta v kooperatívach, ktoré poskytovali lacný prenájom bytov a domov vyradených zo sociálneho bývania. „Prijali ma. Nájmy boli nízke, hoci s tým rizikom, že nám časť domu možno raz spadne na hlavu.“ Po náročnom polroku objavila univerzitu, ktorá ponúkala štúdium urbanizmu v rozvojových krajinách. „Hneď som volala mame, či si myslí, že by som mala ísť opäť študovať, aj keď nemám na školné. Mama ma podporila a ubezpečila, že sa to vyrieši. Prijali ma, dostala som prácu na inej univerzite aj štipendium na štúdium. Vďaka univerzite som začala veľa cestovať do rozvojových krajín.“

Vždy cudzinka

Po dvoch rokoch dostala ponuku na doktorát a možnosť pokračovať v štúdiu. Zrazu bolo vo vrecku päť rokov štipendia. „V doktorandskej práci som sa orientovala na africký kontinent. Mala som o ňom zidealizovanú predstavu z detstva a obrovskú chuť sa tam vrátiť. Vôbec som sa vtedy nezamýšľala nad tým, aký je veľký rozdiel medzi severnou Afrikou a subsaharskými krajinami.“

Katarína vymenila Londýn za subtropickú Afriku. Denne chodila na predmestia Dakaru do slumov, aby lepšie rozumela rôznym podmienkam, v akých ľudia žijú. V Senegale stretla Samada z Maroka. Už tam dlhšie žil a pracoval. „V Afrike

sa vzťahy dokážu vytvoriť rýchlejšie. V tomto prípade mi to vôbec nevadilo,“ usmieva sa. Samad sa po čase presunul kvôli práci do Abidjanu na Pobrežie Slonoviny. Katarína sa presťahovala s ním a pokračovala v nekonečnom dopisovaní doktorandskej práce. Odskočili si zosobášiť sa do Londýna a potom oslávili svadbu v kruhoch rodín. Zvlášť v Maroku a zvlášť na Slovensku.

Katarína konečne obhájila doktorát a po rokoch štúdia si potrebovala nájsť prácu. „Dohodli sme sa so Samadom, že kdekoľvek to bude, pôjde so mnou. On mohol pracovať z akéhokoľvek miesta.“ Pre Európanku nebolo jednoduché zamestnať sa. „V afrických inštitúciách som nemala šancu a pre európske som už asi nebola zaujímavá.“ Medzi seba ju prijali aspoň študenti miestneho konzervatória, ktorí hrali na balafon, obrovský tradičný drevený xylofón. A po dlhšej dobe dostala naraz tri lákavé pracovné ponuky. Vybrala si OSN v Keni.

Pred piatimi rokmi prišla z Abidjanu s dvomi kuframi do hotelovej izby v Nairobi. Nestihla si ani vybaľiť veci a o týždeň už služobne cestovala po afrických krajinách. Prvé štyri mesiace žila viac-menej len v hotelových izbách. Naskočila na rýchle pracovné tempo. Zo slumov sa presunula medzi obleky a štátnikov. Odvtedy navštívila 25 afrických krajín, ale väčšinu času je pracovne zatvorená v hoteloch, v konferenčných miestnostiach a na stretnutiach. Je jej ľúto, že pri svojom terajšom rýchlom pracovnom tempe a životnom štýle nedokáže reálne spoznať Keňanov. „Keňu sme cez víkendy a dovolenky precestovali viac než mnohí Keňania, ale s ľud-

mi nemám taký intenzívny kontakt ako to bolo napríklad v Senegale.“ Vždy tam bude cudzinkou, aj pre farbu pleti, ale už je to iné ako na začiatku.

Neporovnávajú

Dnes bývajú Katarína so Samadom v malom domčeku v Nairobi, ktorý si zariaďovali opäť nanovo. „Nosím si so sebou niekoľko obrázkov od rodičov, čo som od nich dostala ešte na strednej škole. Vytiahnem ich a nekonečne dlho hľadám pekné rámy. Je to tu nedostatkový, luxusný tovar. A nosím si so sebou textilie, najmä farebné. Z každej krajiny niečo. Koberec, prikrývku, vankúš. Rozhodím ich po prázdnom priestore a pripomína mi to miesto, kde som žila alebo ktoré som navštívila. Je v tom farba aj energia miest a ľudí. Takže sťahovanie je pre mňa celkom jednoduché,“ s úsmevom opisuje Katarína.

Nairobi nepovažuje za svoju finálnu destináciu. Vďaka životu v rôznych krajinách pochopila, čo je pre ňu dôležité. „Nechýba mi, že ma na Veľkú noc Samad zabudne poliať. Dôležité sú pre mňa vzťahy v rodine. Africké rodiny sú mi v tom blízke.“

Vďaka nadhľadu a rozhľadu prekonalí so Samadom vzájomné rozdiely. „Prestali sme porovnávať a hodnotiť. Keď sa stretneme s cudzincami, nepoviemme už: U nás by to bolo takto. Skôr sa snažím rozprávať o krajinách, kde som žila, než sa odvolávať na Slovensko.“ Národnosť pre ňu momentálne znamená to, že má slovenský pas, do niektorých krajín potrebuje víza a má právo voliť. Preto si všetko zariadila tak, aby mohla na konci septembra prísť do Bratislavy.

„Keď marocká alebo slovenská ambasáda v Nairobi organizuje stretnutie, Samad často chodí na tú slovenskú reprezentovať našu zmiešanú rodinu a dnes som za nás

zas ja bola na marockej ambasáde, pretože on je pracovne v Dubaji. Nezáleží, na tom, kto je akej národnosti či z akej krajiny pochádza. Dôležitá je otvorená myseľ.“

Kancelária na balkóne

Svoju kanceláriu presťahoval na konci marca František Kozmon na terasu dvojizbového apartmánu s výhľadom na more. „Vela kamarátov si myslí, že sedím na pláži a mám nohy v mori, ale to je ne-reálne. Na slnku sa nedá pracovať za počítačom,“ smeje sa Frankie, ako ho familiárne volajú priatelia. Pred piatimi mesiacmi zmenil svoj život. Po štrnástich rokoch predal byt v Bratislave a presťahoval sa na Kanárske ostrovy. „Hlavnou motiváciou boli moje zdravotné problémy. Začal som sa v noci budiť na to, že sa nedokážem nadýchnuť. Doktori zistili, že je za tým alergია. K tomu mám veľmi nízku imunitu. Stači-

NOTA BENE

9 2023

Téma

15

NOTA BENE

9 2023

Téma

14

lo, aby ma vonku prefúkol vietor, a hneď som ochorel. Doslova som len prežíval. V jeden deň som sa snažil dať ako-tak do poriadku, aby som na druhý mohol ísť do práce, a potom som zas ochorel,“ hovorí.

Lekári mu odporučili žiť pri mori. „Zasmial som sa tomu. Znelo to pekne, ale nevedel som si predstaviť, že od všetkého odídem. No potom som si uvedomil, že dnes to už nie je nemožné. Moje pracovné zázemie zostalo na Slovensku, ale prácu môžem robiť aj zo zahraničia. Keďže nemám záväzky, ktoré by ma držali na jednom mieste, bolo rozhodnuté.“ Najnáročnejšie bolo presvedčiť rodičov. „Keď si uvedomili, že moje plány sú reálne, boli najskôr nešťastní. Po dlhšej dobe a viacerých rozhovoroch to akceptovali.“

Frankie si dal niekoľko základných kritérií. Ostrov v Európskej únii so stabilnou, celoročne príjemnou klímou, kde teplota ani v zime neklesne pod 20 stupňov Celzia, jeden let na kontinent. Precestoval tri ostrovy v rámci Kanárskych ostrovov a na základe odporúčania kamarátky si vybral Gran Canariu. „Pobehal som viaceré mestečká a dediny na juhu. Hľadal som najskôr lokalitu, ktorá sa mi bude páčiť, a potom konkrétne inzeráty na prenájom. Zakotvil som v malom mestečku Arguineguin. Pôvodne to bola rybárska dedina, dnes tu žijú prevažne Nóri. Je tu nórská škola, kostol, vydávajú svoje noviny. Juh ostrova je turistický, ale tu to tak necítiť. Sú tu len dva hotely a mesto preto nie je preplnené.“

Život v dvoch kufroch

Na začiatku mal Frankie obavy, nevedel, do čoho ide. „Najťažšie bolo pobaliť svoj život do dvoch kufrov. Musel som sa rozhodnúť, čo naozaj potrebujem, a potom to zredukovať na niekoľko kilogramov batožiny. Po príchode bolo pre mňa náročné zvyknúť si na miestnu mentalitu. Španiel z realitnej kancelárie, ktorý mi mal ukázať niekoľko bytov, neprišiel na stretnutie a nebral telefón. Nič o ňom nevedeli ani v kancelárii. Po dvoch týždňoch sa mi ozval, či ešte stále hľadám bývanie. Na Slovensku by sa také niečo nestalo, hlavne, keď je to jeho zárobok.“

Za päť mesiacov si ešte nestihol vytvoriť komunitu známych či priateľov. V cudzom prostredí to nie je ľahké. Nóri majú v meste silné zázemie, ale iné národnosti to majú ťažšie. Príležitostí spoznať niekoho nového zatiaľ veľa nemal. Cez deň pracuje na diaľku, okrem zamestnania v štátnej agentúre píše knihy. „Na jar som dokončil knihu, ktorá vyjde v októbri, a už som začal pracovať na novom námete. Písať dokážem v podstate kdekoľvek.“ Na pláž sa dostane raz, dvakrát do týždňa. Soboty využíva na celodenné výlety po okolí. „Chýba mi zeleň, na juhu ostrova je všetko také vyprahnuté a suché. A najviac mi asi chýba dobrá káva. Táto má inú chuť. Navyše je tu problém s vodou, získavajú ju z morskej vody a až tu som pochopil, aká je na dobrú kávu dôležitá dobrá voda. Ale už som si našiel jednu pražiareň,“ hovorí o jedinom gurmánskom nedostatku spisovateľ.

Odísť na Kanárske ostrovy hodnotí ako to najlepšie rozhodnutie. „Moje zdravie sa dalo do poriadku, cítim sa výborne, ešte som nebol chorý. Tunajšia klíma mi rozhodne zmenila život.“ Už začína riešiť kúpu bytu na ostrove, aj keď pôvodne to mal v pláne až po roku. „Nie je na čo čakať.“

Ukotvený láskou

„Ako mladý chalan som začal podnikat' na Slovensku. Mal som realitnú kanceláriu a kaviareň. Jedného dňa sa ma kamarát opýtal, či by som s ním išiel cestovať do Južnej Ameriky. V januári pred desiatimi rokmi sme prileteli do Kolumbie a už som tu zostal,“ smeje sa Jozef Urban pôvodom z Nitry. „Niečo sme precestovali, ja som sa zaľúbil do Angeliky a zobral som si ju hneď za ženu. Láska ma ukotvila.“

Angelika je uznávaná bioložka, ktorá skúma divoké šelmy. Spoločne vymýšľali, ako a kde sa usadiť. Keďže Kolumbijci sú veľmi spätí s rodinou, životné rozhodnutie urobil Dodo. „Predal som firmu a začal som žiť v novej krajine. Prvé roky som pomáhal manželke v práci a kládol som fotopasce. Precestovali sme spolu celú Kolumbiu. Moji jediní priatelia boli biológovia,“ spomína Dodo, ktorý na začiatku nevedel ani slovo po španielsky či anglicky.

Po čase mali chuť sa usadiť, tak si vybrali koloniálnu dedinku Villa de Leyva. Dodo tam začal stavať malý hotel. „V tom čase dostala žena doktorát. Kvôli práci musela často cestovať preč na niekoľko mesiacov. Vtedy sa musela odsťahovať do ďalekého Medellín a ja som pokračoval v stavbe. To bola naša tragédia. Za rok sme sa videli trikrát. Naše manželstvo prestalo fungovať a tak sme sa rozviedli.“ Dodo však medzitým už na Slovensku predal chalupu po babke, firmu, byt a všetko investoval do stavby domu na opačnej strane sveta. „Rozhodol som sa vrátiť domov. Medzitým, ako sa nafahoval rozvod s bývalou manželkou, som sa zoznámil s Angelou. Tak som tomu dal ešte šancu a zobral som si do prenájmu hostel,“ hovorí Dodo o rozhodnutí pred šiestich rokoch.

Patrí do Kolumbie

V podnikaní sa mu začalo dariť, po roku už otváral ďalší hostel. Pandémia ho trochu zabrzдила, ale nezlomila. Dnes má Dodo k tomu dva hotely, jeden víkendový dom a stavia ďalší hotel. Nachádzajú sa v populárnej turistickej oblasti, kam radi cestujú domáci, ale aj zahraniční turisti z celého sveta. „Mám sa veľmi dobre, dokonca finančne som na tom teraz lepšie ako na Slovensku. Okrem manažovania piatich hotelov výnimočne aj sprevádzam. To len na odporúčanie, zaberá to veľa času, a ten radšej trávim s priateľkou a so svojím dvojročným synom Jozefom. Začiatky boli síce pre mňa veľmi ťažké, ale dnes tu mám kamarátov, známych, rodinu. Kolumbijčania sú veľmi priateľskí, milí a otvorení. Málokto má stabilnú prácu, skôr si sezónne zarobia pár peňazí, a potom zas nič nerobia. Ale nestážujú sa. Sú spokojní. Stále mám veľmi rád Nitru, ale teraz patríam do Kolumbie.“

Medzi najväčšie benefity krajiny rozhodne zaraďuje celoročnú stabilnú klímu. Villa de Leyva sa nachádza vo výške 2 200 metrov nad morom a zatiaľ sa v oblasti neprejavujú výrazné výkyvy počasia. „A ešte sa tu veľmi ľahko podniká. Nie je tu taká byrokracia ako na Slovensku, všetko ide rýchlejšie a jednoduchšie.“

Dodo netuší, či je toto jeho finálne miesto, ale odísť nechce. Minulé leto prišiel na Slovensko na návštevu po šiestich rokoch. Angele sa tu veľmi páčilo, cestovali, navštívili aj okolité metropoly. „Keď sme po návrate vystúpili v Bogote na autobusovej stanici, Angela sa hrozne rozplakala. Divil som sa, prečo plače. Že to kvôli mne, že som sa musel vrátiť.“

Ale Dodo sa chcel vrátiť späť do Kolumbie. Tam sa už cíti doma. Ne-

vie si predstaviť, čo by po toľkých rokoch robil na Slovensku. Hlavne si myslí, že Angela by si ťažko zvykala na nové prostredie. Čo by však najradšej preniesol zo Slovenska do Kolumbie, sú naše turistické chodníky a ich značenie. „Chýbajú mi tu akékoľvek trasy. Všade sú súkromné pozemky, za všetko sa platí a kamkoľvek idete, musíte mať sprievodcu. Tak tu do prírody poriadne nechodíme.“

- 1 Katarína a Samad.
- 2 Dodo a Angela.
- 3 Frankie.
- 4 Angela so synčekom Dodom.
- 5 Katarína na safari.

Leto s bocianmi

Jana Čavojská

Vtákom, ktoré nosia šťastie, sa v lesoch pri rakúskom Marcheggu zapáčilo ešte pred sto rokmi. Prilietajú sem, aby vychovali ďalšiu bocianiu generáciu. Ich život môžete pozorovať priamo z nádvoría marcheggského zámku.

Členovia jednej z najväčších kolónií bociana bieleho v strednej Európe si stavajú svoje hniezda nielen na mohutných duboch prírodnej rezervácie Marchfeld, ale aj na zámockých komínoch. Návštevníkom sa preto od apríla do augusta odohráva priamo pred očami zaujímavé divadlo: bociany prilietajú, opravujú hniezda, pária sa, o mesiac nakladú vajčka a obaja rodičia sa na nich v hniezde ďalší mesiac striedajú, až kým sa z nich nevyliahnú malé bociančatá. Majú čierne nohy a zobáky a neustály hlad. Rodičia lovia v neďalekých močarínach, ale aj u nás na Slovensku – stačí zaletieť za riekou Morava. Dospelý bocian potrebuje denne kilogram potravy. Tvoria ju hlavne žaby a myši, mláďatám rodičia nosia aj chrobáky a malé jašterice.

Najprv vždy prilietajú bocianí páni. Bývalo to v polovici apríla, no posledné dva roky pozorovali prvých dvoch samcov už 6. marca. Vyberú si najvhodnejšie hniezda, občas sa o ne pobijú, a dávajú ich do poriadku, aby mohli privítať svoje dámy tak, ako sa patrí. Tie prilietajú o dva týždne neskôr. Petra Vozárová, jedna z dvoch Sloveniek, ktoré pracujú na zámku Marchegg a robia aj exkurzie v slovenčine, hovorí, že tento rok mladé bociany prvýkrát krúžkovali, a tak sa konečne dozvedia o ich živote viac. „No z doterajších pozorovaní vieme, že nie všetky žijú v monogamných pároch. Samčeky si väčšinou vyberajú čo najlepšie hniezda, samičky zas tie, v ktorých hniezdili vlani,“ vysvetľuje.

V okolitých močariskách majú bociany dostatok potravy. Akurát veľa starých dubov v rezervácii Marchfeld je už príliš poškodených. Stromy padajú a vtáky si hľadajú nové možnosti na založenie hniezda. Okrem toho žije v rezervácii ich zrejme jediný predátor, orliak morský. Dospelým vtákom neublíži, no môže útočiť na mláďatá. Preto si bociany v posledných rokoch obľúbili komíny zámku aj domov v dedine.

Cesta na juh

Aj v Rakúsku nosia bociany deti. No hlavne šťastie. Ich „deti“ sa koncom júla učia lietať a 15. augusta – naozaj takmer na deň presne – odlietajú

do Afriky. Vrátia sa až po troch rokoch, keď sú pohlavne dospelé. Bociany vždy inštinkt privedie naspäť na miesto, kde sa vyliarli. A potom prilietajú každú jar.

Petra Vozárová hovorí, že európske bociany letia do Afriky dvomi cestami. „Naše sú východní migranti, nemecké a švajčiarske západní migranti. Západní už nepokračujú do Afriky. Zostávajú v Španielsku a v Gibraltári. Ubytujú sa niekde na smetiskách. Naše bociany letia ponad Turecko a Bospor. Kedysi smerovali až na juh Afriky. Dnes zostávajú severnejšie na kontinente. Kde presne, to zistíme vďaka tohtoročnému krúžkovaniu.“

Cestu na juh neprežije až 90 % mladých bocianov. Je dlhá a náročná, stretávajú na nej veľa nepriateľov vrátane ľudí, ktorí na nich strieľajú. Keďže sú to plachtiace vtáky, využívajú termické prúdy, a to je nebezpečné hlavne nad morom, ak zle odhadnú situáciu alebo svoje sily. Hoci toto leto v Marcheggu zahniezdilo 49 párov a vyliadlo sa 108 malých bocianov, bociania populácia sa o celé toto číslo nezvyší. Dvadsaťpäť mladých zahynulo ešte na jar a v lete, lebo veľa pršalo a fúkalo, takže sa podchladili, ochoreli a ich telička si s tým nedokázali poradiť.

Zaujímavé je, že samica nekladie vajčka naraz, ale každý deň jedno. Aj maličké bociany sa liahnu deň po dni. „Robíme monitoring, ktoré hniezda sú

obsadené, koľko v nich je mláďat a koľko z nich prežije,“ vysvetľuje Petra Vozárová. „Nad jedným hniezdom máme kameru. Bociany nakladú dva až päť vajčiek. Raz mal jeden pár šesť vajčiek, ale to je výnimočné a tolko mladých ani neuživí. Vlani dokázali skúsení rodičia vychovať päť mladých. No väčšinou prežijú len tie najsilnejšie.“

Petra Vozárová má pocit, že marcheggským bocianom sa páči s ľuďmi. Preto uprednostňujú hniezda na komínoch pred tými v rezervácii. „Nemajú hlasivky, dorozumievajú sa klepotaním zobákom. Keď príde na nádvorie človek, často tiež začnú klepotať. Akoby im prítomnosť ľudí vyhovovala.“ Ináč klepú aj pri párení, na pozdrav či na odstrašenie nepriateľa.

Mona a Luis

Rodičia sa natrápia, aby mladé vykrmili. Bociany rastú rýchlo, za dva mesiace dosiahnu veľkosť dospelého jedinca, akurát nohy a zobák majú stále čierne alebo do oranžova – očervenejú im, až keď pohlavne dospejú. Lietať sa učia viac-menej samy. Majú na to maximálne mesiac. Lebo 15. augusta odlietajú na juh. Nie pokope. Každý bocian letí sám za seba. Ako prvé odletia mláďatá, rodičia opustia hniezda v Marcheggu až po nich. Cesta do Afriky im trvá dva – tri mesiace. Zostanú tam do začiatku februára. Potom sa tie dospelé vydajú

na spiatočnú cestu. Mladé zostávajú na zimoviskách.

Rezerváciu Marchfeld vyhlásili v 70. rokoch minulého storočia. Pôvodne patrila organizácii WWF a obci Marchegg. Keď obec stavala novú školu a potrebovala financie, predala svoju časť rezervácie rodine Gordonovej. Tá ju vlastní doteraz, ale nijako do nej nezasahuje. Najviac sa o ňu starajú vlastne divoké kone. WWF tam má stádo poľskej rasy koník. Návštevníci môžu ísť do rezervácie sami. Nemali by opúšťať vyznačené chodníky, trhať rastliny, hladkať a kŕmiť kone. Psu treba mať na vôdzke a bicykel nechať pred vstupom do rezervácie.

V období, keď v Marcheggu hniezdia bociany, organizuje Bocianí dom, ktorý sídli na zámku, dvakrát denne exkurzie. Návštevníci sa na nich dozvedia všetko o živote bocianov. Špeciálne exkurzie robí aj WWF: k rieke Morave, ku konikom, k netopierom hore na zámku.

Ak sa niektorý z marcheggských bocianov zraní, odvezú ho zamestnanci zámku do záchrannej stanice v Haringsee. Jeden pár bocianov tam žije natrvalo. Dostali aj mená, Mona a Luis. Mona sa jedno leto zranila a nedokázala odletieť a Luis zostal s ňou. Každý rok nakladú vajčka a vychovávajú mláďatá s tým, že po potravu pre ne lieta iba Luis. Mláďatá potom odletia na juh. A ak zvládnu nástrahy dlhej cesty, o tri roky sa vrátia naspäť.

Chýba len oceán

Dagmar Gurová

Ján Zoričák

Život v malej dedinke na východe Slovenska je pre Iru tak trochu návratom ku koreňom. Patrick hovorí, že Francúzsko je jeho duša, Slovensko jeho srdce.

Cesta z najbližšieho mesta sa kľukatí a stúpa pomedzi lúky s výhľadom na Spišský hrad a okolité kopce. Z lesíka červených smrekov nad Vyšnými Repašmi môže každú chvíľu vybehnúť srnka, občas sa objaví vlk. Dedinka s drevenicami a starými murovanými domami na prvý pohľad pôsobí, akoby v nej zastal čas. Ticho sem-tam preruší bľachanie oviec a vtáci spev. Napoludnie sa rozozvučí zvon stredovekého kostola.

Sú tu aj nové domy, obývané mladými ľuďmi, malá obecná knižnica a jazdí sem autobus. Nie je to skanzen, ale jedno z najpokojnejších miest pre život. Myslia si to aj Patrick s Irou. Repaše vymenili za Francúzsko.

„Pochádzam z Levoče. Na Slovensko som sa vrátila po dvadsiatich troch rokoch,“ hovorí Ira. Patrick, rodený Francúz, sem prišiel na dôchodok.

Tam a späť

Po slovensky síce čo-to rozumie, ale takmer nehovorí. Ira prekladá a vysvetľuje, že ho sem pritiahla krajina a ľudia. Okolie Repáš mu pripomína krajinu blízko švajčiarskych hraníc, kde žil jeho otec. Vyšlo odtiaľ veľa známych biatlonistov. Bežkuje sa aj v Levočských vrchoch. Na plochom vrchu Krúžok kúsok nad dedinou je areál bežeckého lyžovania.

Patrick obdivuje naše barokové pamiatky, stredovekú históriu, ľudové

tradície. Zo Slovenska pozná skôr jeho východnú časť, ktorá sa mu veľmi páči. „Máte ozajstnú, zachovanú prírodu s medveďmi a vlkmi. Je tu takmer všetko, čo človek k životu potrebuje. Chýba mi len jediná vec – oceán,“ hovorí. Túžbu po ňom si naplňa pri návštevách Bretónska, kam viackrát do roka cestuje za mamou. Spolu s kocúrom zvaným Doudou však majú základňu v drevenici, ktorú v Repašoch vlastní dlhé roky. „Chcela som mať domček, ktorý niečo zažil a má svojho ducha,“ hovorí Ira.

Starý dom potreboval veľa lásky. Ira s Patrickom sa mu najčastejšie venovali v lete. Cez rok obaja pracovali s deťmi s poruchami správania. Spoznali sa vo výchovno-pedagogicko-terapeutickom

centre v meste Meaux v metropolitnej oblasti Paríža. Patrick tam bol riaditeľom, Ira začínala ako vychovávateľka a postupne sa vypracovala na arteterapeutku. O takejto práci snívala už na Slovensku. „Po strednej pedagogickej škole som chcela pokračovať na liečebnej pedagogike, ktorá sa vtedy k arteterapii najviac blížila, no nevzali ma,“ spomína. Vyštudovala teda špeciálnu pedagogiku a po škole sa rozhodla odísť do zahraničia. Vo Francúzsku najskôr robila aupairku a popri tom študovala francúzštinu. „Šla som tam s predstavou, že viem povedať aspoň zopár základných viet. Po príchode som zistila, že nič nerozumiem. Všetko tam znelo úplne inak, ako keď som sa učila doma.“

Po dvoch rokoch si chcela nájsť prácu, ktorá by zodpovedala jej vzdelaniu. „Poslala som veľa motivačných listov a odpovedali mi z dvoch miest. Jedno z nich bolo centrum v Meaux.“

Terapia umením

Popri práci vyštudovala arteterapiu v Toulone, neskôr aj umeleckú mediáciu na pomoc vo vzťahoch na prestížnom inštitúte INECAT v Paríži. V Meaux založila a viedla ateliér arteterapie. „Už predtým som tam mala na starosti výtvarnú výchovu a manuálne práce s deťmi. Tie činnosti im pomáhali uvoľniť sa. Zároveň sa učili, ako správne držať ceruzku, pracovať s nožnicami a podobne.“ Arteterapia však funguje trochu inak. Nejde v nej o akademické výsledky a estetiku. Ira sprevádza ľudí v tom, čo chcú a potrebujú vyjadriť.

Keď pred pätnástimi rokmi začínala, ani vo Francúzsku nebola arteterapia bežnou praxou. „Kolegovia mali pocit, že sa tam deti nič nenaučia. Musela som ich presvedčiť a dokázať, že to má význam.“ Už vtedy pracovala najmä s hlinou a všimla si, že deti, ktoré boli spočiatku nesústredené alebo agresívne, postupne nachádzali životnú rovnováhu. Lepšie sa sústredili, prestávali byť zamerané len na seba a viac sa otvárali ostatným. Aj tí, ktorí najskôr na stretnutia nechceli chodiť, sa ich neskôr nemohli nabažiť. „Ťažko zovšeobecňovať, lebo každý je iný, ale bolo vidno, že to deťom robí dobre na dušu.“

Patricka vždy zaujímala práca s deťmi na okraji, ktoré majú nadpriemerné nadanie alebo problémové správanie. „Mám rád výzvy a chcel som pomôcť deťom aj ich rodičom,“ hovorí. Začínal ako učiteľ. Popritom vyštudoval za špe-

ciálneho pedagóga. Pracoval v mnohých špecializovaných zariadeniach a nakoniec sa stal riaditeľom jedného z nich. Práca v Meaux sa mu páčila, ale chýbala mu práca učiteľa. Vrátil sa k nej a pred dôchodkom vyučoval matematiku, francúzštinu a výtvarnú.

K umeniu má podobne blízko ako Ira. Keď nepracuje na záhrade, často maľuje. Viacero jeho akvarelov zachytáva okolitú krajinu nezasiadnutú výstavbou a ľudským hemžením. „Mám rád Paríž, ale nikdy som tam nechcel bývať. Je tam priveľa ľudí, od rána pod oknami počuť ruch dopravy.“

Ira v Paríži prežila pätnásť rokov. Denne dochádzala do Meaux. Život bez Francúzska by si už nevedela predstaviť, ale veľmi rada má aj Repaše. „Ťažko povedať, kde by som bola radšej. Patrick hovorí, že tam, kde práve nie som. Niečo na tom asi bude. Obe miesta si cením. Obe majú výhody a nevýhody,“ opisuje. V Paríži by sa mohli vybrať do múzea o desiatej večer. V Repašoch to nejde, ale žije sa tam bez stresu. „Je to balzam na dušu,“ tvrdia zhodne.

Blížšie k ľuďom

Pritiahli ich sem aj ľudia, ktorí spolu dokážu vychádzať napriek tomu, že nemajú vždy rovnaké názory. Rozprávajú sa, navzájom si pomáhajú, dokážu sa spolu zabaviť. „Susedia sú k nám veľmi milí. Vo Francúzsku minimálne vo väčších mestách už susedské vzťahy neexistujú. V našej bytovke sme sa zdravili s jedinou susedou.“

V Paríži je život egoistickejší. Každý je sám pre seba. Ira tam kedysi chcela ísť aj preto, aby sa mohla stratiť v dave. Žiť tam, kde ju nikto nepozná. „V malom meste každý o každom vie, alebo si aspoň myslí, že vie. Čím je človek starší, tým menej to rieši a je rád, že má dobrých susedov.“

Po rokoch v zahraničí sa na Slovensko dokáže pozrieť z nadhľadu. „V mnohom išlo dopredu. Pribudli festivaly a iné kultúrne podujatia.“ Zámerne sa sústreďuje na to dobré. Francúzi ju naučili optimizmu. „Oni sú tiež často nespokojní, každú chvíľu štrajkujú, ale veria, že dosiahnu svoje. Slováci sú skôr pesimisti.“

Patricka zo začiatku udivovalo, ako sa ľudia u nás zvyknú hneď v úvode stretnutia posťažovať na svoje zdravie a medzi novinkami spomenúť aj choroby a nešťastia, ktoré postretli známych. „Vo Francúzsku si navzájom povieme „ça va“, ako sa máš, ale viac to nikoho neza-

ujíma. Dať túto otázku Slovákoví môže byť nebezpečné.“

Veľké rozdiely oproti Francúzsku vníma aj v jedle. U nich sú jasne dané chody a dezert nikdy nepredchádza hlavnému jedlu. Doteraz si nezvykol, že napríklad na Silvestra jeme koláče skôr než kapustnicu. Halušky ani kapor ho neočarili. Ostatné mu chutí, ale chýba mu francúzsky chlieb, syry a ryby. Najťažšie sa mu zvyká na kratšie dni. V Bretónsku je v lete svetlo aj o dve hodiny dlhšie. Veľmi sa mu však páči zima, ktorá v Repašoch ešte stále býva biela, so snehovými závejmi a teplotami pod mínus dvadsať stupňov.

Nominatív, akuzatív

Napriek tomu, že Patrick po slovensky takmer nehovorí, necíti sa tu byť vylúčený. Nevaďí mu, keď nerozumie debatám o politike, ale keď je reč o tom, čo ho zaujíma, ako história, geografia či literatúra, chcel by vedieť viac. Ľudia v okolí vedia skôr po nemecky alebo po anglicky. Našťastie po francúzsky hovoria niektoré Irine kamarátky a jej mama. Štyri roky sa pokúšal učiť slovenčinu v Paríži. Pre nízky počet záujemcov vždy otvorili iba prvý ročník. Patrick sa naučil výrazy ako nominatív, akuzatív, ale v bežnej konverzácii mu to veľmi nepomohlo. Predsa však niekedy ohúri trefnou a vtipnou poznámkou v slovenčine a po našom vie pomenovať mnohé vtáky, ktoré rád pozoruje.

Ira svoj čas na Slovensku delí medzi Repaše a Levoču, kde založila Ateliér INAK. V názve sa skrývajú tri kľúčové faktory, ktoré vo svojej práci využíva – interakcia, arteterapia a kreativita.

„Pre deti aj dospelých robím preventívne programy zamerané na sebarozvoj. Pripravujem tiež zážitkové ateliéry. Pre ľudí, čo majú fyzické, psychické problémy alebo sú v situácii, z ktorej nevedia vyjsť, robím individuálne arteterapie.“ Väčšinou pracuje s hlinou, ale aj s akvarelom, akrylovými farbami alebo fotografiou. Prispôsobuje sa tomu, čo kto potrebuje. V Levoči, kde je viacero škôl pre ľudí s rôznym znevýhodnením, niečo takéto doteraz chýbalo. Ira už rozbehla spoluprácu a pre skupinu mladých robila pravidelnú umeleckú mediáciu. S Patrickom medzičasom ďalej pracujú na svojej drevenici. Hovoria, že tak pretvárajú i seba, podobne, ako to funguje v arteterapii. „Máme to tu radi. Už sme Repašania.“ Patrick dodáva: „Francúzsko je moja duša a Slovensko moje srdce.“

Ženy, ktoré zostali

Magdalena Rojo

Noel Rojo

V roku 2017 som zaklopala na dvere Mexičanky Kenie. Po chvíľke váhania ma pozvala dovnútra. Práve tam začalo moje pátranie po tom, ako sa žije ženám, ktorých muži odišli za hranice hľadať, ako sa ich rodina môže mať lepšie.

Príbehy som s mojím manželom, fotografom Noelom Rojom, zbierala najmä v roku 2017 a 2018. A potom zase po pandémie. Keďže radi vyhľadávame miesta, z ktorých ľudia skôr odchádzajú – miesta zabudnuté či zapadnuté, príbehy rodín, ktorých životy zmenila migrácia, nás sprevádzajú dodnes. Či už pracujeme na téme o zalesňovaní, postavení ľudí bez statusu, alebo o pestovaní kávy. Ženy, ktoré zostali doma čakať na mužských členov rodiny, sú všade – v Mexiku i Senegale, v Indii či v Etiópii, v Rumunsku aj na Slovensku. A

na týchto stranách sú tie, ktoré sa nezместili do mojej knihy Ženy, ktoré zostali (Absynt, 2023).

Keyssy, Mexiko, 2017

Santa Inés je dedina v kopcoch, ale nie ďaleko od pobrežia juhomexického štátu Oaxaca. Pár dní po návšteve Kenie sme sa sem vydali za inou rodinou. Kým ku Kenii nás zaviedla miestna novinárka, do Santa Inés nás doviezla organizácia Centrum zdieľania pracujúca s dievčatami z dedín v regióne Istmo.

V jednoduchom dome žije niekoľko generácií. Stará mama pripravuje v peci placky. Lepí ich na vnútornú stenu podobne ako indický naan. Takúto pec má v záhrade nemálo rodín. V Oaxace záleží na dobrom jedle. Je súčasťou všetkých významných spoločenských udalostí. A takou je teraz aj náš príchod.

Pec je na dvore obstanom niekoľkými domami. V najnovšie postavenom žije štvorčlenná rodina. Rodičia a dve malé dievčatá, štvorročná Keyssy a jej niekoľkomesačná sestra Johana. Sú úplne odlišné. Staršia

má tmavé dlhé vlasy a tmavšiu pleť, Oaxaca je jedným zo štátov s najväčším počtom pôvodných obyvateľov v Mexiku, takto tu vyzerá väčšina obyvateľov. Mladšia má pleť svetlú ako mlieko, modré oči a krátke blond vlasy.

Kým bude hotové jedlo, dostávame pokyn k rozhovoru s rodičmi dievčat. Posadíme sa v novej obývačke, kde visia hojdacie siete a je tu niekoľko plastových stoličiek. Migrácia sa rodine ekonomicky vyplatila, v tom sa manželia zhodnú. Lenže mama Acela bola tri roky na výchovu Keyssy sama. Kým bol jej muž v USA, žila v obkolesení manželovej rodiny.

Acela prišla da Santa Inés pred desiatimi rokmi, mala dvadsaťšesť. S manželom sú svoji sedem rokov. Do USA odišiel, keď Keyssy nemala ani rok. „Pracoval tam jeho bratranec. Môj muž mi jedného dňa povedal, že pôjde aj on, že tu aj tak nie je čo robiť,“ spomína Acela a s povzdychom dodá: „Dodnes tu muži nemajú stálu prácu.“ Veľa rodín sa venuje poľnohospodárstvu alebo muži dochádzajú za prácou do miest.

Keyssy vyrastala bez otca. V tom istom dvore býval jeho brat, a tak časom začala volať „otec“ práve jeho. „Keď sa muž vrátil, znášala to veľmi ťažko. Nepoznala ho, trvalo im, kým sa zase zblížili,“ vraví Acela. Keď si už k sebe otec a dcéra pomaly hľadali cestu, narodila sa Johana. Nový člen rodiny je pre staršieho súrodenca, ktorý dovtedy vyrastal ako jedináčik, už beztak záťaž. Pre Keyssy to bolo o to ťažšie, že otec strávil prvé roky jej života kdesi ďaleko. A napokon aj kvôli farbe pleti novej sestry. „Máš Johanu radšej, lebo je svetlú?“ spýtala sa jedného dňa.

Yayi Bayam, Senegal, 2018

Thiaroye sur le Mer sa nachádza na okraji hlavného mesta Dakar. Rozbitými cestami nás sem vezie taxikár. Nikto z nás presne nevie, kam ideme. Za oknami sa z niektorých obchodov ozýva hudba, ruch ulíc ma hypnotizuje.

Na pláži sa deti ukrývajú pred slnkom pod rozbitou drevenou loďou. Na horizonte vidieť v kontraste s tým obrovskou loď, ktorá čiastočne spôsobuje biedu miestnych ľudí. Lode iných štátov tu lovia ryby – s povolením i bez neho – a vyvážajú

ich na iné kontinenty. Mladí i starší Senegalčania, ktorí sa živili rybolovom, nemôžu takýmto kolosom konkurovať. V kombinácii s klimatickou zmenou, vinou ktorej ryby migrujú do chladnejších severnejších vôd, je takýto spôsob života pre mnohé rodiny neudržateľný. Preto sa mnohí dávajú do pohybu.

S bielou šatkou na hlave, zviazanou do slimáka, a okuliarmi na očiach je takmer sedemdesiatnička Yayi Bayam Diouf prvou ženou, s ktorou sme sa v Senegale rozprávali.

„Môj syn sa rozhodol vydať sa na cestu do Európy,“ hovorí vo svojej kancelárii, keď sme ju po kľukatom hľadaní našli skrytú v betónovom dome neďaleko miestnej pláže. „Sme rybári. Všetky naše aktivity súvisia s predajom rýb. Avšak more ich nemá dostatok. Môj syn preto nasadol spolu s kamarátmi na loď a odišiel do Európy, aby mal lepší život.“

Na oceáne zahynul. Mal len 27 rokov.

„Keď umrel, začala som hovoriť o tom, aby chlapci neodchádzali ilegálne, ale aby zostali tu. Navrhovala som, že pre nich skúsime nájsť prácu,“ spomína zakladateľka Kolektívu žien proti ilegálnej migrácii.

Najprv ju považovali za bláznivú. Mysleli si, že sa pomiatla, keď prišla o jediného syna. O to viac, keď začala sama rybáriť. Žena na mori? V Senegale dovtedy nemysliteľné. Postavenie žien je tu také, že mnohé mamy vôbec nevedia, že ich synovia odišli, až kým sa im neozvú zo starého kontinentu. Muži sa žien na názor pýtajú málokedy.

„Je to veľmi ťažká práca, nie je pre ženy,“ konštatuje napokon Yayi Bayam Diouf. Skúsila si ju a začala hľadať cesty, ako mladých udržať v rodnej krajine a ako ženám pomôcť postaviť sa na vlastné nohy, keď ich príbuzní odídu. Mnohé totiž skončia bez milovaných ľudí aj bez peňazí. Ak sa aj presun na bohatší kontinent mužom podarí, mnohí majú nepravidelnú prácu a ich plat musí užiť aj dvadsať členov rodiny. Naozaj nelichotivá situácia. Navyše niektoré ženy čakajú na pár desiatok eur aj tri mesiace. Najprv má na mužovu výplatu nárok jeho mama, potom prvá manželka v poradí, až potom ďalšia a ďalšia. Podľa islamskej tradície ich muž môže mať štyri. Senegalčanky neodychujú, keď ich muži odídu. Kolektív

žien proti ilegálnej migrácii poskytuje tréningy, semináre aj pôžičky na rozbehnutie podnikania.

Khanku, India, 2018

Ženy naprieč kultúrami majú po odchode mužov naložený na pleciah neľahký batoh nových zodpovedných úloh. Khanku vstáva o piatej ráno. V tmavom dome postavenom zo skál sa snaží nikoho nezobudiť. Najprv zjde po vodu do studne neďaleko školy, asi sedem minút chôdze po rovnej nevybetónovanej ceste.

Išli sme dlho tuk-tukom od rušného mesta Salumbar na križovatke ciest v indickom Južnom Rádžastáne, až sme vystúpili pri studni, okolo ktorej bola kopa ľudí. Po vodu sem skoro ráno chodia všetky ženy. Khanku sa vráti domov, umyje riad zo včerajšej večere a postará sa o kravy. Potom začne pripravovať raňajky pre celú rodinu. V dome žije s manželom Rámešom, dcérou Payal a manželovými rodičmi a súrodencami. Privydala sa sem, keď mala sedemnásť. Manžela jej vybrali a dohodli rodičia, prvý raz ho videla na svadbe. V Indii som strávila už nejaký ten čas, ale vždy sa musím spýtať, ako sa vtedy cítila. „Necítila nič špeciálne, tak to tu chodí,“ tlmočí mi tlmočnica a pre kontext dodá, že vo vidieckych oblastiach sú dohodnuté svadby stále bežné. Podobne normálne je aj to, že dievčatá, ktoré rodičia plánujú vydať v mladom veku, nechodia do školy, tak ako v prípade Khanku, alebo do nej chodia len veľmi krátko.

Jej dcérka Payal však do školy chodí. Keď Khanku prichystá raňajky, zobudí ju, aby sa najedla a vychystala. Do školy ju odprevadí. Vráti sa domov, aby varila obed, alebo ide na pole. Rodinu živí poľnohospodárstvo. Ale to nestačí.

Ádivásiovia, ku ktorým Khaku patrí, sú pôvodní obyvatelia Indie. Nachádzajú sa mimo kastový systém. V praxi to zjednodušene znamená, že ich život sprevádza chudoba a diskriminácia. V štáte Južný Rádžastán nemigrujú preto, aby sa mali lepšie, ale preto, aby prežili. Muži často odchádzajú do bohatších indických štátov, podobne ako Rámeš. Najprv pracoval v hoteli v Mumbaji, to sa ešte staral o pôvodnú rodinu. Dnes pracuje vo fabrikách v meste Ahmedabád v susednom štáte Gudžarát.

Ádivásiovia migrujú cyklicky. Na niekoľko týždňov odchádzajú a potom sa vrátia so zarobenými peniazmi. Keď je Rámeš doma, čo je približne týždeň až desať dní z každého mesiaca, pomáha na poli. Keď nie, Khanku tam sama chodí aj dvakrát denne. Sama sa stará o domáce zvieratá. Čerstvé čapati pripravuje trikrát za deň. O peniazoch na jedlo rozhoduje ona. Obľechenie pre deti nakupuje manžel. A časť peňazí odkladajú pre prípad nečakanej potreby.

Khanku bude o pár mesiacov rodiť druhé dieťa. Jej denný rozvrh sa však nijako nemení a neprispôsobuje sa tomu, že jej rastie brucho a schopnosť pohybu je obmedzená. Tak to tu nefunguje. Payal sa narodila, keď bol Rámeš práve doma. Bude mať podobné šťastie aj druhé bábätko?

Veronika, Slovensko, 2018

Hoci u nás chodia najčastejšie pracovať do zahraničia ženy ako opatrovateľky či mladí ľudia, ktorí hľadajú lepšie príležitosti, aj tu sú

stovky rodín, kde deti vyrastajú bez otcov.

Ako inde vo svete, aj na východnom Slovensku je na prvý pohľad ľahké odhadnúť, ktorá rodina vysieľa za hranice svojich členov. Nové domy sa naprieč svetom stali symbolom úspechu migrantov. „Kto robí v zahraničí, má zateplený dom,“ vraví Veronika, za ktorou sme prišli do Plavča neďaleko Starej Ľubovne. Jej dom je zateplený, manžel Pavol pracuje už niekoľko rokov v zahraničí na stavbách a predtým dochádzal na tri týždne do Bratislavy za rovnakou robotou. Veronika však vraví, že si neraz sťažuje, že dom síce majú, ale on aj tak spáva na ubytovniach.

„Bolo ťažké zostať v takom dome sama, ale keď sa chceš mať dobre, musíš ísť,“ hovorí sediac na novej sedačke, nedávno ju vymenili. Dom, štúdiá pre štyri deti, svadby, ako sa na východe patrí. Dodávka pre syna, ktorý túžil cestovať po svete.

Na toto všetko rodina šetrí a obaja rodičia sa kvôli tomu vystriedali v zahraničí. Aj päťdesiatnička Veronika kedysi pracovala v Taliansku v hoteli počas sezóny. O najmlad-

šieho syna, ktorý bol vtedy vo veku prváka, sa starala najstaršia dcéra.

Dnes je Veronika sama doma. Dlho sa starala len o domácnosť a hospodárstvo: mali sliepky, zajace aj kačky. Okopávala zeleninu v skleníku. Teraz sa stará aj o seniora v neďalekej dedine. Ale ako vraví, príležitosti v regióne nie je veľa. Aj preto zostáva v dedine veľa mladých žien bez mužov. Jej syn sa čoskoro tiež chystá za hranice a nechá v dedine svoju ženu s dieťaťom. „Musia splatiť hypotéku za nový dom.“

Najťažšie sú letá. „Je to najkrajšie obdobie. Zbierame úrodu a muž tu nie je.“ Ťažká je aj neistota. „Niekoľko mesiacov pracuje a potom aj niekoľko mesiacov čaká, kým sa zase nájde práca. Predsa sa to však oplatí, lebo keď sú tam, pracujú aj sedem dní v týždni.“ Stalo sa, že manžel schudol na niekoľkomesačnej šichte pätnásť kíľ. Je to drina.

Od tej driny si Pavol neoddychne ani doma. Stále je nejaká robota. Na dovolenku však ísť nechce. „Vraví, že keď má voľno, chce byť konečne tu. Za 34 rokov sme neboli na dovolenke.“

Španielsko je pre mňa...

Petra Nagyová

Archív P. N.

Verím, že každý má vo svete miesto, ktoré ho istým spôsobom priťahuje a cíti sa v ňom dobre. Tým mojím je Španielsko.

Spomínam si, ako som pred pár rokmi na ostrove Fuerteventura na Kanárskych ostrovoch spovedala v rámci reportáže prisťahovalcov. Zaujímalo ma, čo ich robí šťastnými. Nekonečné duny pri šírom Atlantiku, krásna scenéria prírody, upokojujúci pohľad z útesov,

španielčina miestnych a hlboké rozhovory pri tinto de verano, červenom vínnom streku, ma napokon zvedli natoľko, že som sa zamilovala aj ja. Prvýkrát sa mi zažiadalo žiť pri oceáne a slobodne.

Napokon som sa vybrala objavovať Andalúziu. Krásna Granada, historický Cádiz, Córdoba ako živé svedectvo náboženskej tolerance a mixu kultúr, mestečko Sanlúcar de Barrameda, ktoré poznal už aj známy moreplavec Krištof Kolumbus, či puebls blancos, biele dedinky. Keď človek vylezie do veže katedrály v Cádize, prekvapí ho pohľad na blankytný oceán, kupoly okolitých historických budov a lietajúce čajky. Z toľkej krásy nemôže len tak odtrhnúť zrak.

Španielska rôznorodosť ma obohacuje, a s ňou aj ľudské príbehy, s ktorými sa stretávam. Môj druhý domov sa mi spája so skutočným žitím života v jeho rôznych podobách. Španielsko pre mňa znamená bohaté chute a farebné vône, zablúdený saharský piesok, radosť a otvorenosť ľudí, a ešte oveľa viac. Život sa skladá z drobných fragmentov spomienok a momentov, ktoré žijeme v prítomnosti. Španielsko sú pre mňa úzke uličky Andalúzie. Ale aj raňajky v Sanlúcare v rozkvitnutej záhrade na nádvorí eklektického paláca, architektonic-

ky ovplyvneného egyptským a arabským orientálnym štýlom.

Spomínam si na to šťastné ráno, keď som si prvýkrát uvedomila, že tam chcem žiť, pretože mi život v krajine na Pyrenejskom polostrove pripadá oveľa jednoduchší než prekonávanie neustá-

kiteri nadsakujúci do výšok nad vlnami mora, modrá obloha, vulkanické ostrovy, dlhotrvajúci slnečný jas, veľa svetla, kývajúce sa palmy v povetrí, pomarančovníky v uliciach, piesočanaté pláže a otvorenosť ľudí spojená s bezprostrednosťou. Krajina, ktorá

ma kedysi vytrhla z večnej kontroly a organizovanosti nad životom a neustále ma učí novým kvalitám života. Pretože, ako sa hovorí, tam, kde ho už nekontrolujeme, sa napokon život sám deje. Mnohé španielske mestá dýchajú históriou. Ohromujú svojou krásou, ale aj veselými fiestami a hudbou.

Pre niekoho sú Španieli príliš. Príliš divokí, príliš temperamentní, príliš priami. Prirodzene. Španielsko ma naučilo trpezlivosť. More mi ukázalo svoju vernosť. Pri ňom púšťam všetky pochybnosti, smútky. V Španielsku som sa naučila nájsť si pre seba čas. Toľko, koľko ho práve potrebujem. Na svoju dobrú kávu, plánovanie práce pri raňajkách i na priateľstvá, ktoré sú vzácne. A ak je to nevyhnutné, pokojne aj na poobednú siestu.

Oblúbené slovo Španielov je suerte, šťastie. Popri šťastí ma obohacuje očný kontakt s ľuďmi v uliciach, milé oslovenia v obchodoch i schopnosť povedať ďakujem či pozdraviť sa cudziemu človeku trebárs aj na verejnej toalete. Život sa deje, keď sa hýbe, a ja som vďačná, že mi je tento pohyb umožnený. Akokoľvek. Pretože vzdialenosti v mojom ponímaní neexistujú. Jedine túžba byť na miestach a s ľuďmi, ktorí ma obohacujú v jednoduchom žití a učia byť lepším človekom.

Ked' nemáš na výber

 Jana Čavojská

V provizórnom tábore uprostred lesa blízko hranice s Chorvátskom ľudia varili na ohni, celé týždne sa nemali ako umyť a na potrebu chodili do lesa. Ale Nahid Akbari odtiaľ vysielala naživo, robila videá a debaty cez Zoom o situácii utečencov.

Mala pätnásť a v lese bola s rodičmi a dvoma bratmi osem mesiacov. Hranicu z Bosny do Chorvátska sa pokúsili prejsť tridsaťpäťkrát. Roky detstva a dospievania prežila na úteku. Je z Herátu v Afganistane.

Rodičia sa rozhodli odísť z nebezpečnej krajiny pred šiestimi rokmi. Najprv do Iránu. Potom nelegálne cez hory do Turecka. A potom bolo pred nimi more. „Bolo to strašné, ale musíš to urobiť. Niekedy nemáš

na výber a musíš si vybrať cestu, ktorá je práve pred tebou,“ hovorí Nahid.

Po niekoľkých pokusoch, ktoré zastavila grécka pobrežná stráž, konečne pristáli na ostrove Samos. Dostali

sa do malého preplneného tábora. „Z tej situácie ideš zošalieť. Nebola tam škola. No potom som stretla ľudí z talianskej organizácie Still I Rise a desať mesiacov som k nim chodila na kurzy angličtiny.“

Znovu a znovu

Rodinu presunuli do tábora Ritsona. Ani tam nebola škola. Nahid s niekoľkými ďalšími dievčatami najprv učili deti angličtinu. Potom aj ženy a mužov. Prichádzalo čoraz viac ľudí. Skupina tínedžeriek z Afganistanu organizovala Fridays for Future a diskusie o cieľoch OSN trvalo udržateľného rozvoja. „Pravidlá v Grécku sa však menili. Mnohým zamietli azyl. Za celý rok na Samose a jeden a pol roka v Ritsone sme nemali ani len azylový pohovor. Bolo šialené – byť na takom mieste, keď nevieš, čo sa

s tebou nakoniec stane.“ Rodina sa rozhodla pokračovať Európou.

Pešo. Cez Albánsko, Čiernu Horu, Bosnu. Tam sa na hranici s Chorvátskom zasekli v lese na osem mesiacov. Pri pushbackoch zažili násilie od chorvátskych policajtov. „Len zriedka sme stretli milého policajta. Milého v zmysle, že nás nezbil, nezobral nám veci a nerozbil telefón. Väčšinou sa správali hrozne. Bolo šialené, čo robili.“

Utečenecké tábory sú v Bosne ďaleko od hranice. Sú preplnené a pripomínajú väzenie. „V lese na hranici to je ťažké, ale aspoň máš slobodu. Môžeš ísť, kam chceš, a navariť si, čo chceš.“ Niekedy policajti dovolili dobrovoľníkom, aby priniesli do tábora jedlo. Inokedy ľudí na úteku nepustili ani do obchodu. „Ľudia však boli väčšinou milí. Chorváti nie. Tam sa bolo treba vyhýbať dedinám. Držali sme sa radšej v lese. Ak by ťa niekto videl, pravdepodobne by zavolał políciu.

Päť dní namáhavého pochodu cez hory by bolo stratených pätnásťminútovým prevozom policajným autom naspäť do Bosny. Je ťažké skúšať to po neúspechoch znovu a znovu.“

Otlačky prstov

Na tridsiaty šiestykrát sa im podarilo prejsť. Loďkou cez Sávu pri Banja Luke. Najstarší Nahidin brat už s nimi nebol, raz sa mu podarilo vyhnúť pushbacku a sám sa dostal do Nemecka. Preto rodina chcela ísť ďalej. Nasledovalo Slovinsko a Taliansko. „Tam sme cestovali autobusmi. Museli sme predstierať, že máme právo tam byť, že nie sme nelegálni. Neustále sme sa všetkého báli, báli sme sa ľudí, obzerali sme sa, či tam nie sú policajti, lebo by nám zobrali otlačky prstov a mali by sme problém.“

Na druhý pokus sa to podarilo a rodina dorazila vlakom cez Švajčiarsko do

NOTA BENE

9 2023

Pútnik

26

NOTA BENE

9 2023

Pútnik

27

Koleso pre Zeinab

„Ani teraz niekedy nemôžem uveriť, že som na pevnej zemi, že som to všetko prežila.“ Masouma má pätnásť rokov, ale vo vzdelávacom centre jednej mimovládnej organizácie tvrdila, že má sedemnášť, len aby ju vzali do kurzu. Veľmi sa chce učiť. Okrem toho hráva futbal. V Afganistane boli pre ňu tieto aktivity oveľa ťažšie. Ale jej otec, jednoduchý, prácou zavalený človek, neustále opakoval, že jeho dcéry sa musia vzdelávať. Masouma a jej sestra Fereste chodili do školy, aj keď sa kvôli tomu išiel zodrať v robote. Lenže život v Afganistane bol príliš nebezpečný. Tak sa rodina rozhodla odísť. Situáciu im komplikovala malá Zeinab. Je telesne postihnutá, nechodí, stalo sa to, keď bola ešte maličká, jednoducho sa prestala vyvíjať a jej telíčko sa zvláštnym spôsobom skrútilo. Rodina presnú diagnózu netuší. Po ceste cez Turecko prišla najobávanejšia časť cesty: plavba cez more na gumovom člne. „Nemali sme takmer žiadne peniaze. Nemohli sme si kúpiť ani záchranné vesty. Mali sme len na jedno nafukovacie koleso. To bolo pre Zeinab,“ rozpráva Masouma. Nikdy nezabudne, ako sa otec pred odchodom člna

modlil. Za celú svoju rodinu – dve dcéry, dvoch malých synov a telesne postihnutú Zeinab. No Zeinab zbožňuje. „Tak na záver povedal: Bože, ak má prežiť iba niekto z nás, tak nech je to moja Zeinab. Zachráň, prosím, aspoň ju.“ Plavba bola zlá. Vlny, málo paliva. „Tak strašne som sa bála,“ pokračuje Masouma. „Bolo mi hrozne zle. Miestami som si myslela, že tam určite zomrieme. Nakoniec sme sa priblížili k pobrežiu nejakého ostrova. Stáli tam dobrovoľníci. Vošli do vody a pritiahli náš čln k brehu.“

Aspoň veľké sny

Masouma zažila okrem hrôzy mora aj hrôzu dospievania v Morii a na aténskom námestí Viktoria, kde končili rodiny vyhodené z táborov. Potom bývala s rodinou v maličkom domčeku. Nemohla chodiť do školy kvôli pandémie koronavírusu, tak hľadala každú možnosť cez mimovládne organizácie. Tak sa dostala k futbalu aj k multimediálnemu krúžku. Klasicky, ako veľa utečencov v Grécku, snívala o Nemecku. Aké tam bude všetko automaticky lepšie.

„Chýba mi Grécko,“ priznala sa mi, keď sme sa stretli o rok neskôr. V Eisenhuttenstadt v Nemecku. Pricestovala dva týždne predtým. Bol júl. Stále tu pršalo. Kvôli prázdninám sa deti neučili a neprebiehali ani žiadne kurzy nemeckého jazyka. V utečeneckom tábore chlapci hrávali futbal, no ona ako dievča sa haničila k nim pridať. Žiadni kamaráti, žiadny futbalový tím ani zápasy, žiadne aktivity multimediálneho klubu. Zima. Malé, pokojné mestečko. Porcie nezáživného nemeckého jedla v plaste. „Otec dúfal, že tu sa Zeinab dostane k lepšej lekárskej starostlivosti. Už bola u lekára. Čakáme na výsledky. Kvôli jej vozíku nemôžeme bývať v poschodovej budove, takže sme v unimobunke. Stále je to však lepšie ako v Afganistane. Odkedy vládu prevzal Talíban, moje sesternice sú v obrovskej depresii. Nič nesmú. Sú zatvorené doma a iba plačú.“

Aspoň veľké sny Masoume zostali. Fatima čaká v tábore Myrsini na doklady z afganskej ambasády, ich vybavovanie trvá večnosť, aby okamžite odišla do Nemecka. Verí, pevne verí, že tam bude k nej a k deťom svet láskavejší.

Tábor je na morskom pobreží ďaleko od mesta. „Nevychádzame z našej izby. Vonku na nás afganskí a irackí muži zvláštne čumia, je nám to nepríjemné,“ referuje mi Fatimina dcéra Farzana hneď na úvod. Do tábora občas chodia

dodávky potravín. Šošovica, ryža, olej, cícer, kekсы. Z toho Fatima varí, no šetrí, ako sa len dá, lebo jedla nie je veľa. Peniaze, čo má, bude potrebovať na letenky a na autobus do Atén.

Obetovaný syn

Musí to vyjsť na prvý pokus. Policajti ich na letisku nesmú otočiť. Ďalšiu šancu Fatima zaplatiť nedokáže. Navyše v tábore jej už dávajú najavo, že nemá právo tam viac bývať. Azyl získali pred dvomi rokmi. Dávno mali byť preč. Na vysťahovanie teraz dostali lehotu dva týždne.

S mužom sa vraj rozviedli podľa islamského práva. Nerozumiem celkom ako a či o tom existuje nejaký dokument, relevantný pre európske úrady. Prechádzame sa po morskom pobreží. Je august, no na tejto divokej pláži kempuje len zopár Francúzov. Erfan a Ehsan sa naháňajú s túlavými psami a kreslia paličkami do piesku. Fatima s Farzanou opakujú, že sa boja mora. Zažili šialený strach počas plavby na vratkom nafukovacom člne z Turecka do Grécka. Nikdy nevedeli plávať. A nikdy sa to nechcú naučiť. „Nemáme rady more.“

Fatima je už myslou v Nemecku. Ako jedinú svoju šancu vidí, že napriek udelenému azylu v Grécku otvorí Nemecko znova jej prípad. Pri rozvode jej manžel slúbil, že jej dá písomné povolenie, aby mohla spoločné deti odviezť z Grécka. „Ale pod jednou podmienkou,“ povie Fatima. „Erfan musel zostať s ním.“ Nemala na výber. Musí zachrániť aspoň Farzanu s Ehsanom.

- 1 Farzana s Erfanom na brehu mora neďaleko tábora Myrsini.
- 2 Kurd z Turecka Samet so synčekom Nicolom vo dverách malého bytu v squatte v Aténach.
- 3 Dievčatá v utečeneckom tábore Ritsona demonštrujú za miléniové rozvojové ciele OSN.
- 4 Masouma pri rieke v nemeckom Eisenhuttenstadte.
- 5 Zeinab so synčekom Robinom v Nemecku.
- 6 Saber putoval z Afganistanu sám ešte ako tínedžer, napokon sa mu podarilo dostať za bratom do Nemecka.
- 7 Na ceste starne duša rýchlejšie, hovorí Nahid.
- 8 Fatima s malým Ehsanom v utečeneckom tábore Myrsini.
- 9 Zeinabina dcéra Selen. Chodí do škôlky a rýchlo sa učí po nemecky.
- 10 Rojda, Samet a malý Nicolas, Kurdi z Turecka, čakajú na rozhodnutie o azyle na ubytovni v Nemecku.

Roky v neistote

Jana Čavojská

Mária Mühl

Každý, kto je v nebezpečenstve, si zaslúži pomoc a šancu začať u nás nový život, myslí si advokátka Miroslava Mittelmannová.

Vlani na hranici vo Vyšnom Nemeckom videla ľudí, ktorí utekali z Ukrajiny pred ruskou agresiou len s malými taškami a deťmi na rukách. Potrebovali pomoc a Slovensko pomohlo ako nikdy predtým. No keď sem prichádzali ľudia z iného geografického a kultúrneho prostredia, ktorí tiež utekali pred vojnou a násilím, nedokázali sme sa s nimi stotožniť. Programová riaditeľka Ligy za ľudské práva Miroslava Mittelmannová, ktorá ako advokátka zastupovala na Slovensku žiadateľov o azyl, je presvedčená o tom, že

každý, kto je v nebezpečenstve, si zaslúži ochranu a šancu začať u nás nový život.

Ako si sa dostala k azylovému právu?

Bolo to ešte na právnickej fakulte. Boli sme spolužiačky a rovnako ako ty som si zapísala predmet Klinika azylového práva. Ovplyvnilo ma to na celý život. Na praktickú časť kliniky som chodievala na Slovenský helsinský výbor. Videla som, čo všetko môže urobiť právnik, ktorý sa tejto téme venuje. Po skončení univerzi-

ty v roku 2005 som začala pracovať ako koncipientka pre advokáta, ktorý zakladal Ligu za ľudské práva. Veľa skúseností sme získavali v zahraničí a tie potom pomáhali ľuďom na Slovensku. Niekomu sme vedeli pomôcť hneď, v niektorých prípadoch to trvalo dlhšie. Zastupovala som aj klienta pôvodom z Iránu, ktorého konanie trvalo až deväť rokov. Dávaš do toho veľa energie, času a nasadenia. Ale ľuďom to reálne zmení život. Lebo právnym postavením azylanta získajú možnosť začať nový život na Slovensku.

Prečo azylový proces tvojho klienta trval až deväť rokov?

Išlo o prípad muža, ktorý konvertoval z islamu na kresťanstvo. V Iráne mu za to hrozilo minimálne pozbanie osobnej slobody, ak nie života. Pred našimi úradmi musel dlho dokazovať, že je naozaj kresťan. Bol to rebel. Mal sklon správať sa inak, ako si naše inštitúcie predstavovali. Nakoniec vďaka podpore, ktorú dostal nielen od Ligy za ľudské práva, ale aj z Cirkvi bratskej a komunity ľudí, s ktorou sa stretával, žije na Slovensku usporiadaný život.

Ako znášal takú dlhú neistotu?

V takýchto prípadoch je najťažšia práve neistota. Keď nevieš, čo bude o pol roka či o rok a či vás nevrátia do krajiny, kde vám niečo hrozí. Keď si u klientov vybudujeme dôveru, sme prví, ktorým sa zdôveria, ak sa necítia psychicky dobre. Pomôžeme im vyhľadať aj inú odbornú pomoc.

Čo mohol okrem čakania na rozhodnutie robiť?

Mohol pracovať. Žiadatelia o azyl môžu pracovať po šiestich mesiacoch od začatia azylového konania, vtedy to bolo po deviatich. Takže mal stabilnú prácu a finančné prostriedky a mohol bývať mimo utečeneckého tábora. To mu pomáhalo žiť bežný život, hoci s neistotou, čo bude a ako migračný úrad posúdi jeho žiadosť.

Si s ním ešte v kontakte?

Áno, s väčšinou svojich klientov som v kontakte. Sledujem ich na sociálnych sieťach, s niektorými sa stretávam, s niektorými si zavolám. Môj klient z Iránu je integrovaný, má šťastnú rodinu, potomka a je na ceste stať sa občanom.

Ako dlho to trvá?

Po štyroch rokoch od udelenia azylu môžu azylanti požiadať o udelenie štátneho občianstva. Zákon im priznáva výnimku, lebo inak musia mať cudzinci na našom území trvalý pobyt osem rokov. Je to však jedno z najdlhších správnych konaní, trvá až dva roky. No ak Slovenská informačná služba a vojenské spravodajstvo neeviduujú nijakú informáciu dokazujúcu, že by mohli byť nebezpeční, väčšina našich klientov s azylom občanstvo získa.

Čo konkrétne vyhnalo z domov ľudí, ktorých si zastupovala ty?

Najčastejšie dôvody boli politické, náboženské a príslušnosť k určitej sociálnej skupine. A vojnový konflikt pri ľuďoch, ktorí získali formu ochrany, ktorá sa nazýva doplnková ochrana. To je ochrana pred takzvaným vážnym bezpráviom. Prvýkrát ju mohli získať žiadatelia v roku 2007, ak pochádzali z krajín, kde prebiehal ozbrojený konflikt.

Podľa ideálnych pravidiel – a podľa medzinárodného práva – by mal mať každý človek právo prísť na ktorýkoľvek hraničný prechod a požiadať tam o azyl. Ale vieme, že tak sa to väčšinou nedeje. Ľudia prekračujú hranice neoprávnene. Prišli tak k nám aj tvoji klienti?

Väčšinu mojich klientov zadržala na našom území polícia po tom, čo neoprávnene prekročili našu hranicu, a oni potom požiadali o udelenie medzinárodnej ochrany. Niektorých k nám vrátili z iných krajín Európskej únie (EÚ) na základe takzvaného dublinského nariadenia. Jeho podstatou je, že za posúdenie žiadosti o azyl je zodpovedná tá členská krajina EÚ, v ktorej žiadateľ podal prvýkrát svoju žiadosť o medzinárodnú ochranu. Ak odíde do inej krajiny, tá má právo žiadať členský štát, kde podal svoju prvú žiadosť, aby ho prevzal späť.

Slovensko nie je pre žiadateľov o azyl populárnou destináciou. Mnohí nepočkajú na výsledok azylového konania a radšej odídu. Prečo?

Nemáme tu komunity cudzincov ani dlhodobú tradíciu poskytovania medzinárodnej ochrany. To však od minulého roka celkom neplatí. Slovensko zareagovalo veľmi solidárne s ľuďmi v núdzi, ktorí utekali pred vojnou z Ukrajiny. No keď roky predtým žiadali o azyl ľudia, ktorí boli prenasledovaní vo svojich krajinách, ich úspešnosť bola veľmi nízka. Aj počet žiadostí o azyl bol nízky. Tí ľudia sa snažili Slovensku vyhnúť. Smerovali skôr do krajín, kde bola vyššia pravdepodobnosť, že medzinárodnú ochranu získajú. Pravidlá sú pritom vo všetkých krajinách EÚ rovnaké. Ak je niekto prenasledovaný na základe rasy, národnosti, náboženstva, politických názorov

alebo príslušnosti k určitej sociálnej skupine, mal by azyl získať.

Nedeje sa to?

Vo viacerých prípadoch, ktoré sme zastupovali, sa museli žiadatelia o azyl odvolať na súd. To predĺžilo celé konanie o niekoľko mesiacov, či dokonca rokov. Nehovorím, že azyl má dostať každý, ale že tí, ktorí spĺňajú podmienky, by nemali čakať roky.

Niekedy nie je jednoduché zistiť, či žiadateľ o azyl hovorí pravdu. Ako si to preveruje právnik aj migračný úrad?

Ľudia často prichádzajú bez akýchkoľvek dôkazov, lebo utekajú narychlo alebo nemajú šancu si dôkaz zabezpečiť. Aj my, aj migračný úrad robíme s nimi pohovory. Z medzinárodných databáz vieme zistiť, či sa reálne konali napríklad demonštrácie, o ktorých žiadateľ tvrdí, že sa na nich zúčastnil, či existuje politická strana, o ktorej tvrdí, že je jej členom. Ak sa jeho tvrdenie nedá overiť, platí v azylovom práve zásada, že v prípade pochybností sa rozhoduje v jeho prospech. Takže ak si jeho tvrdenie nevieme overiť, no nenašli sme nič v jeho neprospech, mal by medzinárodnú ochranu získať.

V Malackách plánovalo nedávno ministerstvo vnútra vytvoriť ubytovacie zariadenie pre ľudí na úteku, no po protestoch obyvateľov projekt zastavilo. Komu malo slúžiť a prečo je potrebné?

Malo slúžiť ľuďom, ktorí cez Slovensko prechádzajú, nechcú tu požiadať o azyl, ale zadrží ich naša polícia a dostanú takzvané potvrdenie o zotrvaní. Sú to väčšinou Sýrčania na ceste do Nemecka. Prichádzajú k nám hlavne cez Maďarsko. Keďže v ich krajine pôvodu je vojna, nemôžeme ich tam vrátiť. Ide o takzvanú prekážku administratívneho vyhostenia: nemôžeme poslať človeka do krajiny, kde je ohrozený jeho život alebo sloboda. S potvrdením o zotrvaní sa môžu oprávnenne zdržiavať na našom území ešte sedem dní potom, ako odpadne prekážka administratívneho vyhostenia. Čo môže byť celé roky. Dávame im síce oprávnenie zotrvať u nás, no nemajú kam ísť, kde prespať, nemajú prístup k jedlu ani

k základnej zdravotnej starostlivosti. Preto potrebujeme zariadenie, aké malo byť v Malackách. Aby títo ľudia vrátane malých detí nepre-spávali niekde v kríkoch. Členská krajina EÚ by mala byť schopná v roku 2023 poskytnúť ľuďom na úteku prístup k základným službám.

Prečo ich nevrátime do Maďarska, keď máme dublinský systém?

Naša polícia tvrdí, že Maďarsko ich naspäť neprijíma, že systém je nefunkčný. Podľa mňa by sa táto situácia mala riešiť na úrovni EÚ. Ak prijímame ľudí naspäť z iných krajín my, malo by tak robiť aj Maďarsko. Zároveň vieme, aká je tam situácia, ako negatívne je nastavená migračná politika zo strany maďarskej vlády. Takže z tohto pohľadu je možno aj dobre, že ich tam nevraciame, lebo by sme ich pravdepodobne vystavili horším podmienkam.

Nielen v Malackách obyvatelia protestovali proti zariadeniu pre cudzincov, dialo sa to aj na iných miestach, dokonca v prípade kresťanov z Iraku aj tam, kde ich časť obyvateľov bola ochotná ubytovať u seba doma. Prečo sa Slováci cudzincov tak boja?

Ľudia protestovali, keď vznikal záchytný tábor v Humennom aj pobyťový tábor v Rohovciach. Táto

téma vzbudzuje hystériu. S migrantmi je spojených veľa negatívnych informácií, strachu. Ľudia sa možno obávajú, čo sa bude v ich meste diať, či nebude stúpať kriminalita, či nebudú ohrození. Veľmi podstatná je komunikácia. Príslušné orgány by mali v takýchto situáciách usporiadať stretnutie pre obyvateľov, lebo tí majú prirodzene otázky, a mali by komunikovať so samosprávami. Podobné zariadenia, ako malo byť v Malackách, už máme, a nikde sa nepreukázalo, že obavy z nich boli opodstatnené. Kriminalita tam nestúpila. Práve naopak, cudzinci sa snažia nepáchať kriminalitu, lebo by mali sťažený prístup k akejkoľvek ochrane.

Tému migrácie často zneužívajú aj politici, čím je taká atraktívna?

Pomáha im šíriť strach. No vidíme, že hrozby, o ktorých politici hovorili v minulosti, nikdy nenastali. Nesmieme však ľudí na úteku dostať do situácie, že sú napríklad hladní alebo sa cítia ohrození, lebo vtedy sa môže stať, že niečo ukradnú či porušia zákon. Každý, kto sa nachádza na našom území, právne povedané pod našou jurisdikciou, má mať prístup k základným ľudským právam. Týka sa to občanov aj cudzincov. Máme zodpovednosť za ľudí na našom území. Sme členská krajina EÚ

Miroslava Mittelmanová

Programová riaditeľka Ligy za ľudské práva. Okrem právnej pomoci utečenkám a utečencom a cudzin-kám a cudzincom sa venuje vzdelá-vaniu mladej generácie právničiek a právnikov na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v rámci Kliniky azylového práva a Kliniky migračného práva.

a v súčasnosti nám zvládanie situácií spojených s migráciou umožňujú aj rôzne fondy, ktoré sú k dispozícii štátnym orgánom, samosprávam aj mimovládnym organizáciám. Ak ľuďom pomôžeme a umožníme dobre sa rozhodnúť, nevydáme ich napríklad do rúk prevádzáčov. Ich sieť je v súčasnosti veľmi aktívna. Ľudia využívajúci nelegálne cesty sú veľmi zraniteľní. Je dôležité eliminovať takéto situácie.

Prečo by podľa teba mali mať ľudia právo odísť z krajiny, kde im niečo hrozí, a hľadať bezpečie inde?

Vlani som na hranici vo Vyšnom Nemeckom videla prichádzať z Ukrajiny ľudí s malými taškami a deťmi na rukách. Potrebovali pomoc a dostali ju, to je základný ľudský prístup. Mnohým Slovákom a Slovenkám sú bližší ako ľudia z iných kultúrnych podmienok, lebo vyzerajú ako my. No keď v minulosti prichádzali ľudia v rovnakej situácii, ale nevyzerali ako my, mali sťažené podmienky a veľmi sme im neverili. V Lige za ľudské práva sa teraz často rozpráva o tom, ako rozdielne sme sa na Slovensku zachovali voči týmto dvom skupinám ľudí na úteku a ako nastaviť systém tak, aby každý bez ohľadu na to, odkiaľ pochádza, mal možnosť dostať u nás pomoc a začať tu nový život.

Zrodenie novej Ameriky

Juraj Červenka

Archív

Rok 1492 zmenil dejiny. Objavením Nového sveta sa začala ďalšia veľká éra ľudstva a spustili sa dodnes trvajúce migračné toky. Pre mnohé pôvodné národy boli osudné, no znamenali aj vznik nových spoločností.

Moreplavec a objaviteľ Ameriky Krištof Kolumbus založil kolóniu pod formálnou ochranou španielskej koruny už počas svojej prvej plavby – konkrétne na severnom pobreží karibského ostrova Hispaniola na území dnešného Haiti. Malú pevnosť vybudovali z poškodennej lode Santa María, a keďže vznikla v lokalite objavenej na Vianoce 1492, dostala meno La Navidad. Mala necelých štyridsať obyvateľov.

Kolumbovi námorníci boli vyzbrojení aj delami, hoci domorodcov veľmi neuvážene považovali za „zaostalých a zbabelých“. Kolónia preto neexistovala dlho. Kolumbus prístav navštívil v novembri 1493 počas svojej druhej plavby do Nového sveta. Na jeho zdesenie zostali z pevnosti iba opustené a ohorené ruiny. Za skazu však nemohli

iba pôvodní obyvatelia ostrova, ale aj po zlato a ženách bažiaci Európania. Krátko po Kolumbovom odchode sa začali hádať, rozdelili sa a tak sa stali ľahkou korisťou pre bojachtivého náčelníka z kmeňa Taínov Caonaba. La Navidad sa stratila v neúprosnosti času, až kým osadu v roku 1977 neobjavil americký amatérsky archeológ William Hodges. Hispaniola tvorila počas ďalších období veľmi dôležitú základňu pre španielske koloniálne aktivity.

Neisté vyhliadky

Severoamerické končiny objavili v ére raného novoveku Angličania. V roku 1497 vstúpili členovia výpravy pod patronátom kráľa Henricha VII. a velením moreplavca Johna Cabota na

suchú zem na ostrove Newfoundland. Približne do týchto čias siahajú aj dejiny mesta St. John's – hlavného mesta kanadskej provincie Newfoundland a Labrador a vôbec najvýchodnejšieho mesta v Severnej Amerike.

Dejinné udalosti najväčšieho sídla na Portoriku, so všetkými predmesťami vyše dvojmiliónového San Juanu, môžeme odhaľovať od roku 1521. Avšak historicky prvé sídlo Európanov na kontinentálnom území dnešných Spojených štátov amerických bolo založené až v roku 1526. Našli by sme ho v dnešnej Južnej Karolíne a volalo sa San Miguel de Gualdape. Aj toto prvenstvo teda patrilo Španielom.

Historické správy dokazujú, že zkladanie prvých sídiel v neznámom prostredí novoobjaveného kontinentu

patrilo naozaj k rizikovým činnostiam s veľmi neistými vyhlídkami. Choroby, nedostatok potravín a hlad, nájazdy domorodcov a vzbura afrických otrokov, ktorých si Španieli priviezli so sebou, prispeli ku kratučkej histórii San Miguel de Gualdape. Kým Caonaba a jeho ľudia stáli za prvým povstaním namiereným proti neľudsky sa správajúcim prišelcom z Európy, v San Miguel de Gualdape sa odohrala prvá revolta čiernych otrokov v Amerike. K tomu všetkému sa pridali nešťastné zhody okolností – stroskotanie jednej z lodí a strata zásob, na danú zemepisnú šírku netradične chladné počasie, nečakaný úbytok zveriny. Ako sa zdravotný stav obyvateľov San Miguel de Gualdape zhoršoval, mali menej síl na rybolov.

Napokon sa kolonisti rozhodli osadu opustiť, smola ich však sprevádzala naďalej. Pre zlé počasie trvala plavba veľmi dlho. Vysilení dobrodruhovia sa podľa niektorých zdrojov mali uchýliť dokonca ku kanibalizmu. San Miguel de Gualdape mal pôvodne okolo 600 obyvateľov, na Hispaniolu sa ich vrátilo len asi 150.

Legendárna Virginia

Angličania aj Španieli vynikali v presadzovaní svojich záujmov v zámorí nespochybniteľnou horlivosťou. Ani Francúzi nemohli zostávať bokom. Vo februári 1562 založilo niekoľko členov výpravy objaviteľa Jeana Ribaulta na ostrove Parris v dnešnej Južnej Karolíne malú osadu Charlesfort. Ako to v tých časoch bolo zvykom, názov dostala po vtedajšom monarchovi, v tomto prípade kráľovi Karolovi IX. O rok neskôr, po vyčerpaní zásob a neustálom odolávaní útokom nepriateľských domorodcov, však dobrodruhovia americkú pôdu opustili. Sami si postavili malú loď a väčšine odvážlivcov sa podarili dostať naspäť na druhú stranu Atlantiku. V roku 1564 francúzština znela na severe Floridy, keď vyrastalo opevnené sídlo Fort Caroline. Avšak Floridu považovali za svoje územie Španieli a tak už v nasledujúcom roku Fort Caroline, obývanú najmä hugenotmi, napadli a jej obyvateľov s výnimkou žien a detí poväčšine zmasakrovali.

Angličania sa pokúšali založiť svoju prvú stálu kolóniu v Severnej Amerike v roku 1587, konkrétne na ostrove Roanoke v Severnej Karolíne. Jej približne 110 obyvateľov zmizlo bez stopy, vrátane prvého anglického dieťaťa narodené-

ho v Novom svete – legendárnej Virginie Dareovej. Jej meno dnes nesú mnohé miesta naprieč americkým Juhom. V roku 1590 totiž iná anglická výprava našla kolóniu ľudoprázdnu. Keďže priťahovalci trpeli nedostatkom zdrojov a okolité prostredie nepoznali, je možné, že nadviazali kontakty s Indiánmi, svoju osadu následne opustili a vydali sa s novými spoločníkmi na iné miesto.

V loviskách domorodcov

Bez ohľadu na národnosť prišielcov z Európy si náказы a podvýživa vyberali obrovskú daň. V máji 1607 založili Angličania Jamestown vo Virgínii, o pár mesiacov neskôr prežívalo z pôvodných 105 osadníkov len necelých 40. A znova akoby bolo úsilie kolonistov prekliate. Moderné výskumy klimatológov naznačujú, že práve okolo roku 1607 zasiahlo oblasť Jamestownu najhoršie sucho za posledných sedem storočí. Prvé roky v tejto anglickej kolónii znamenali pre osadníkov obrovské strádanie a neustále nebezpečenstvo smrti. Historici spomínajú, že kolonisti boli nútení jesť hady či prevarené kože z topánok, niektorí dokonca upozorňujú na konzumáciu zosnulých spolutrpiteľov.

Osadníci spočiatku dostávali potravinovú pomoc od miestneho náčelníka Powhatana. Spolunažívanie s domorodcami však bolo čoraz problémovejšie. Jamestown totiž vyrástol na ich loviskách. Napätú situáciu načas zmiernil sobáš náčelníkovej dcéry Pocahontas s anglickým kolonizátorom Johnom Rolfom. Po prekonaní najťažších sezón Jamestown predsa len čakali roky prosperity. Osadníci začali pestovať tabak a zrejme už v roku 1619 priviezli na plantáže prvých afrických otrokov. Takto sa rodila nielen budúca tvár Virgínie, ale prakticky celého Juhu. Obraz vymazaný až v 60. rokoch 19. storočia americkou občianskou vojnou.

Požiadal o pivo

Tok dejín na americkom kontinente zásadne poznačil rok 1620. V zátoke na území dnešného štátu Massachusetts pristála loď Mayflower so 102 ľuďmi na palube. Počas plavby jeden cestujúci zomrel, no jedno dieťa sa v útrobách plachetnice narodilo. Podstatná časť takzvaných Pútnikov pochádzala z náboženskej skupiny puritánov. Ďaleko od domova chceli založiť nové a čisté spoločenstvo, úprimne oddané Božej vôli.

V zmysle striktných morálnych zásad, všeobecnej jednoduchosti a bez akýchkoľvek pozostatkov katolicizmu. Mayflower sa plavila z prístavu Plymouth a novozaložená kolónia priťahovalcov niesla meno domovského anglického mesta. Nepochybne zo sentimentality, v krajine kráľa Karola II. totiž ich myšlienky neboli príliš populárne.

Približne polovica obyvateľov kolónie zahynula počas prvej, veľmi tuhej zimy. Obydlia začali stavať príliš neskoro, počasie ukazovalo svoju krutú tvár, ženy, deti aj chorí zostávali na palube Mayflower v chlade a vlhku. Situáciu zhoršoval skorbut i napäté strety s Indiánmi. Jeden z nich, istý Samoset z národa Abenakov, však v marci 1621 nebojácne vošiel priamo do tábora a na priťahovalcov, na ich veľké prekvapenie, prehovoril v angličtine – pozdravil a požiadal ich o pivo. Už predtým totiž udržiaval kontakty s anglickými rybármi a lovcami kožušín, ktorí sa pohybovali na pobreží dnešného štátu Maine. Neskôr sprostredkoval obchodné kontakty medzi kolonistami a Indiánmi.

Po všetkých útrapách nasledovala dobrá úroda a komunita tak mohla žiť ďalej. Práve Pútnici zahájili tradíciu Vďakyvzdania. Príbeh pokračoval jasným smerom – po vzniku ďalších osád sa kolónia Plymouth v roku 1643 pridala k takzvanej Novoanglickej konfederácii, v roku 1691 sa stala súčasťou kolónie Massachusetts, jedného z trinástich pôvodných štátov Spojených štátov amerických počas ich vyhlásenia v roku 1776. Americké štáty majú aj svoje neoficiálne pomenovania, to massachusettské znie Stará kolónia. Zaslúžene.

Nový Amsterdam

Aj ďalšie európske monarchie hľadali za oceánom nové možnosti osídlenia a ziskov. V priebehu 17. storočia, v čase, keď k veľmociam patrilo i Švédsko, existovala na dolnom toku rieky Delaware práve kolónia tohto severského kráľovstva, známa ako Nové Švédsko. Objavovanie pobrežných oblastí Severnej Ameriky finančne podporovali aj holandskí obchodníci. Tí sa do veľkej miery zaoberali získavaním bobrích kožušín. Rieka Hudson nesie meno po anglickom moreplavcovi v službách holandskej Východoindickej spoločnosti Henrym Hudsonovi. V septembri 1609 plával proti jej prúdu až do oblasti neskoršieho mesta Albany, dlho sa však zo

svojich objavov netešil. Už na jar 1611 sa Hudsonova posádka vzbúrila a kapitána, jeho syna a pár ďalších spoločníkov vysadila bez šance na záchranu v oblasti kanadskej Jamesovej zátoky.

Už o pár rokov neskôr vznikali prvé holandské osady, najznámejšia s názvom Nový Amsterdam v máji 1626 okolo pevnosti na južnom cípe bujne porasteného ostrova Manhattan. „Keby Manhattan existoval dodnes vo svojej pôvodnej podobe, zaiste by bol národným parkom, priam ozdobnou korunou všetkých amerických parkov,“ vyjadril sa ekológ Eric Sanderson, autor úspešnej knihy Prírodné dejiny New Yorku. Za tri desaťročia sa dedinka rozrástla na solídne mestečko s vyše tisíckou obyvateľov a 120 domami.

Osadníci využívali silu potokov. V Novom Amsterdame fungovali mlyny aj píla, kde pracovali otroci z Afriky. Žiaľ, aj holandské zaberanie pôdy na východnom pobreží Severnej Ameriky charakterizovali krvavé udalosti. Obzvlášť temne sa do histórie centra Nového Holandska zapísal 15. september 1655, keď počas takzvanej broskyňovej vojny medzi holandskými osadníkmi a pôvodným obyvateľstvom miestni Indiáni mesto napadli, pobili približne stovku obyvateľov a približne 150 odviekli do zajatia. Onedlho, po ďalšej z vojen medzi Angličanmi a Holanďanmi, sa stal z Nového Amsterdamu New York. Prapôvodná holandská osada dnes tvorí Dolný Manhattan, teda samotné centrum svetovej metropoly s Wall Street, pripomínajúcou holandské opevnenie na ochranu pred nájazdmi Indiánov či jednou z najvyšších budov sveta – One World Trade Center, ktorá vyrástla v blízkosti miesta niekdajšieho Svetového obchodného centra. Mnohé významné a frekventované ulice New Yorku kopírujú cestičky pôvodných obyvateľov.

1 Výstavba pevnosti La Navidad v španielskej životopisej knihe o Krištofovi Kolumbovi z polovice 19. storočia.

2 Pohľad na Nový Amsterdam zo 17. storočia. Dnes panorámu Manhattanu tvoria hradby mrakodrapov.

3 Krst prvého anglického dieťaťa v Novom svete, Virginie Dareovej – predstava drevorytca z 19. storočia.

NOTA BENE

9 2023

História

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

Sezónni nomádi

  Marcel Rebro

Štveráme sa naším štvorkolesovým tátošom do nadmorskej výšky cez dvetisíc metrov. Zadýchava sa, ale nejak to zvláda. V prvom tábore stretávame zhovorčivú Jezídku Narin s krdľom detí. Ponúka nás skvelým syrom a pozýva na čaj.

Pohostenie sa koná vonku, v stane spí jej manžel. Teda úplne presne – vyspáva včerajšiu opicu. A rovnako vraj ostatní chlapi. V ďalšom tábore sú „prevádzkyschopní“ už aj muži. Vraví, že „tí dole“ včera spravili veľký kšeft, preto mali oslavu. U nich sú práve nejakí obchodníci so syrom z Jerevanu, ale biznis sa len dohaduje. Opäť káva, čaj a debata. Sídli priamo pri turisticky frekventovanej ceste a na podobné návštevy sú zjavne zvyknutí. Síce nie na také, čo im vlezú až do kuchyne, ale všetko to kompenzuje fakt, že sme s nimi schopní komunikovať bez tlmočníka. Smejú sa, že ich príbuzní žijúci vo Francúzku videli nejakú ich fotku na internete. Oni tu hore signál nemajú, tak si to overia až na jeseň, keď sa so stádami vrátia naspäť do dediny.

Bez sedla

Jezídi žijú na území Arménska už stovky rokov. Za Sovietskeho zväzu ich však automaticky považovali za Kurdov a v oficiálnych sčítaniach im pridelovali kurdskú národnosť. Pritom ide o príslušníkov osobitného náboženstva, ktorí veria vo vlastného boha a jeho siedmich anjelov. Najvyššie postavený z nich je Malak Taus, Pávi anjel. Centrom jezídskej viery je chrám v meste Láliš v irackom Kurdistan. V Arménsku žije asi tridsaťpäťtisíc, neoficiálne až päťdesiatitisíc jezídov. Mnohí z nich sa zaoberajú chovom oviec a kráv a výrobou syrov. Sú to takí sezónni nomádi. V zime žijú v dedinách – niekedy v arménskych, väčšinou však vo vlastných. Na jar, keď sa roztopí

sneh, vyhánajú svoje stáda na pastviny. Sú to miesta vysoko v horách, ktoré nikomu nepatria. Teda patria štátu, nemajú však súkromných vlastníkov, ktorým by pastieri museli platiť nájomné. Na letných pastvinách žijú rodiny väčšinou v stanoch a maringotkách, niektorí majú vybudované provizórne kamenné obydlia a prístrešky pre dobytok. Sú výborní jazdci a bežne jazdia bez sedla.

Polievka chudobných

Nájsť ich v horách môže byť náročné. Na niektorých miestach ich však takmer určite stretnete. Napríklad na úbočiach najvyššej hory Arménska Aragacu, približne štyridsať kilometrov severozápadne od hlavného mesta Jerevan. A práve sem sme zamierili hneď po príchode do Arménska aj my. Autom sa dostávame až k observatóriu vo výške tritisíc metrov. V miestnej reštaurácii Alagyaz sa zastavujeme na ľahké občerstvenie. Ľahké ako ľahké. Ja si objednávam chaš, silný vývar z hovädzích nôh. V Arménsku je to polievka chudobných. Varia ju z najlacnejšieho mäsa, ale je silná a výživná. A ťažká na žalúdok. Arméni ju používajú ako „základ“ pred pitím. Alebo v zime, keď si chcú cez deň pospať. My nemáme v pláne ani jedno, ani druhé. Ale cestou dole nezaspím len vďaka tomu, že cesta do dediny Aragats má parametre tankodrómu. Skoro ráno vyrážame do ďalšieho tábora Jezídov, tento raz na východnej strane Aragacu. Jeho obyvateľov zastihneme pri rannom dojení. Snažíme sa ich nevyrušovať

od práce, no je to náročné. Chlapi nás hneď pozývajú na rannú kávu. Ale kávu predsa robia ženy, a tie ešte doja. Tak sa motáme s chlapmi, fotíme a bavíme sa o všetkom možnom.

Zlá predtucha

Poslednú skupinu Jezídov sme stretli pri ceste cez národný park Tashir do Stepanavanu. Je to malebná krajina, plná úchvatných výhľadov. Pätnásť kilometrov pred Tashirom zbadám na ceste troch ľudí. Dávame sa do reči. Pozvanie na kávu na seba nenechá dlho čakať. Vyrážame preto do ich neďalekého tábora. Je tam hŕstka detí, pastieri sú zhovorčiví a sami nás ťahajú do svojich stanov a maringotiek. Čas neúprosne beží a my sa začíname lúčiť, keď šéf tábora Norik zahlási, že idú rodiť teliatko. Prídavame sa k nim a držíme palce kravičke, teliatku aj pastierom. Pôrod je komplikovaný a naťahuje sa. Jezídi majú zlú predtuchu. Tá sa nakoniec naplní – teliatko je mŕtve. Nechávajú ho ležať pohodené na zemi. Kravička ho oblieže, ale keď vidí, že nereaguje, odvracia sa aj ona. Len táborové psy majú radosť z nečakanej potravy a s chuťou sa púšťajú do mŕtvolky. Taký je život tu vysoko v horách.

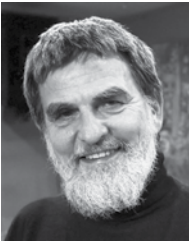
1 Narin z tábora pod Aragacom nás pozvala na čaj.

2 Chlapec z Tashiru.

3 Veľa Jezídov v Arménsku sa živí pastierstvom.

4 Kravička rodí mŕtve teliatko.

Daniel Pastirčák

Vyletel vták hore nad oblaky

V dobe komunizmu, keď sme boli zatvorení v kletke z ostnatého drôtu, pán Lasica spieval pieseň o vtákovi: „Vyletel vták hore nad oblaky, a ja tu stojím pod ním ako taký. Ako taký úbožiak.“ Spieval ju i za nás, veď kto vtedy netúžil po voľnosti sťahovavých vtákov? Keď sme spretŕhali drôty vonkajšej kletky, objavili sme kletku vnútornú. Kto nás z nej vyslobodí?

Aj majster Leonardo chcel lietať. Zostrojil krídla. Urobil však chybu; lietaniu sa učil od vrabcov, nie od orlov. Lietanie založil na sile človeka. Skočil zo skaly a trepotal krídlami, kým nepadol na zem. Dnes môžete nad krajinou pozorovať paraglajdistov. Vznášajú sa na prázdnom nebi. Svoju ťarchu opierajú o neviditeľné vzdušné prúdy. Učili sa lietať od orlov.

Ich let sa podobá mojej viere. Kedysi som veril, že vesmír je výsledkom slepej náhody. Nevedomá hmota panuje nad vedomím, ľahostajná energia nad človekom schopným milovať, poznávať, slobodne sa rozhodovať. Dnes verím vo svet, ktorému vládne Duch. Základom skutočnosti nie je večná hmota, ale všetkým prenikajúce Vedomie – Absolútna láska, pravda, sloboda. Tu sú skutočné hodnoty. Láska je naozaj láskou, pravda je naozaj pravdou, sloboda je naozaj slobodou. Ľudské poznanie je lúčom zo slnka Božieho vedomia. Ľudská sloboda sa zakladá v Božej slobode. Ľudská láska v Božej láske. „Lietieť neviem, lebo nemám krídiel. Vták bez krídel, kto to kedy videl?“ spieval Lasica. Nuž, vtáka k nebu nesú krídla. Človeka nesie Duch.

Zuzana Uličianska

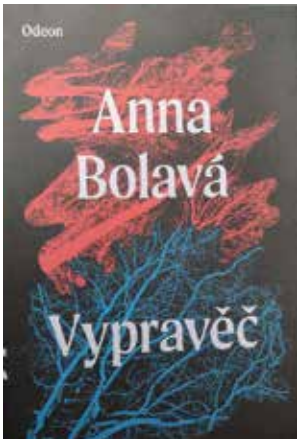
Aby sme žili

Švédsky film Emigranti podľa klasickej predlohy Vilhelma Moberga začína klišéovitou scénou: voz ťahaný nepokojnými koňmi, na korbe žena s dvoma deťmi, vzdávajúci sa dom. V tej chvíli ešte nevieme, čo všetko za sebou hrdinovia okrem kamenistej pôdy nechávajú. Réžisér Erik Poppe nám to dávkuje, aby nás miera ich utrpenia celkom neprevalcovala. Hlad, zima, predsudky, smrť... Niekde uprostred filmu scénu odchodu zopakuje. Už však vieme, čo mladú rodinu prinútilo opustiť vlastných rodičov. Zrazu to nie sú „bežní“ utečenci, ako to máme tendenciu vnímať cez televízne obrazovky, ale ľudia s príbehom.

Dozvieme sa, napríklad, aj to, že dievčatko urputne drží v ruke mládnik jablone. „V Amerike nemajú jablká?“ reaguje nervózne muž, keď sa neforemný balíček ocitne medzi batožinou. „Také nie,“ odpovedá jeho žena s istotou. Chuť jablka Astrachán sa v príbehu stane symbolom domova. Sme doma tam, kde sme sa narodili, či tam, kde sa narodia naše deti? Alebo tam, kde vyrastie nami zasadená jablňo s povedomou chuťou? „Jablone sa nedajú len tak presádzať!“ kričí hlavná predstaviteľka Kristine na svojho muža v jednej z vypätých scén.

Postupne zisťujeme, čo všetko na odvážny pár čaká na druhej strane sveta. A neuveríte, je to zas hlad, zima, predsudky a smrť, avšak s tým rozdielom, že ich dcéra už využije bonus slobodnejšej spoločnosti a získa vzdelanie.

„Ľudia migrujú, aby prežili. Aby žili,“ prečítame si v záverečných titulkoch spolu s takmer nebadanými odkazmi na rôzne vlny emigrácií, ktorých sme boli svedkami. Moja prababka prešla cez oceán trikrát. Tam a späť. Aby sme žili.

Kto rozpráva tento príbeh?

Zuzana Mojžišová

Súčasná česká autorka Anna Bolavá otvára svoj najnovší román *Vypravěč* (Odeon 2022) legendou o zámočku v Běstvinách, postavenom v centre veľkého panstva. Zámocký pán venuje všetok svoj um, prostriedky a sily budovaniu krásnych záhrad, a najmä skleníka plného magických rastlín, ktorý v noci modro svetielkuje. Bolo by to idyllické, keby pod zemou nebýval červ, žiadajúci od ľudí obete najvyššie. Zámok napokon podľahne požiaru a gróf odkáže zvyšky majetku záhradníkovi.

Po mnohých a mnohých rokoch sa v Běstvinách kvôli vysporiadaniu v rámci dedičského konania opäť ocitnú Vítek a Jáchym, Bára a Richard. Často tam trávili svoje detské aj pubertálne prázdninové mesiace, to ešte keď žil deda Kříž, ktorému sa o záhradu a skleník pomáhal starať sympatický čudák Grebeň. Turbulenciu detských hier, dobrodružstiev, svárov a lások však vždy zneisťovali tajomné okolnosti, ozývali sa z podzemia, zvnútra skleníka a z hlbín ľudských bytostí, lebo smrť a výčitky svedomia, slabosť a omyly slepo nahlodávajú svet ako ten červ. A okrem hádky o to, kto a či spravodlivo vpísal body do súťažnej tabuľky, je tu ešte spor o to, kto je rozprávačom našich príbehov – my? oni? outsider? insider? niekto prajný? alebo démon? múdry? hlúpy?

„Může se uprostřed práce vypravěč dojmout, aniž by to bylo na příběhu poznat? A není to on sám, kdo určuje, komu a kdy se bude ubližovat? Když nemá tělo, nevrhá stín a nemá nic, z čeho by tekly slzy. Přesto teď uprostřed koruny vytryskly a divné stvoření je otírá o větev. Je zamilovaný do svých výtvořů, dětí z masa a kostí. Cítí bolest vkopnutou mezi nohy, hystericky si ji užívá, a tudíž ji zhoršuje i v chlapci z opravdového světa. Představitelství byla tentokrát tak silná, až se vymyšlená hádka stala skutečností. Prokousala se časem a prostorem do mysli vás všech, až ve vás zatrnulo.“

Anna Bolavá rozpráva príbeh svojho románu, naširoko rozkročeného cez rôzne časové roviny, s bravúrou sebe vlastnou (hoci ku koncu trošku stráca dych). Osviežujúcim a veľmi funkčným štylistickým i obsahovým prvkom románu je hra s druhmi, hrúbkou a farbou písma. Pútavý je tiež žánrový mix, z ktorého je *Vypravěč* ukuchtený – legenda, fantasy, mysteriózna línia, sociálna či vzťahová dráma... Anna Bolavá je výborná autorka a jej nateraz posledná kniha tiež.

Putujúci záhradníci v mojej krvi

Elena Akácsová

Shutterstock

Kde majú sťahovaví vtáci domov? Kam sa vracajú a odkiaľ odchádzajú? Doma sú tam, kde sú v lete, alebo tam, kde sú v zime? A sú vôbec ešte niekde doma?

Bociany zo Slovenska prestávajú odlietať na zimu do teplých krajín. Nielen preto, že zimy tu bývajú miernejšie a letá horúcejšie, ale najmä preto, že zleniveli. Potravu nachádzajú na smetisku, nemusia sa za ňou naháňať po poliach. Odborníci sa obávajú, že ich môže zaskočiť prudká zima a skončia zle nedobre.

Počúvala som správy o bocianoch a rozmýšľala o tom, či tie bociany už nikdy neodletia, alebo si dali len pauzičku. A čo sa stane, ak ich po rokoch pochyť nostalgia, homesick, priletia do Afriky, a tam ich už nikto nebude čakať. Teda neviem, či tie naše sú z Afriky, ale dočítala som sa, že v roku 1822 nemeckí dedinčania zostrelili bociana bieleho, ktorý mal v boku oštep z afrického dreva. Tento nešťastný vták poskytol jeden z prvých konkrétnych dôkazov migrácie vtákov medzi kontinentmi. Potom už nasledovali rôzne sledovacie techniky, krúžkovanie, vysieľacky, satelity – a dnes je okolo sťahovavých vtákov celá veda a o ony sa, koťuhy, prestanú sťahovať?

Či sú to vtáci, alebo ľudia, dôvod, prečo sa sťahujú, je rovnaký – za lepšími životnými podmienkami. Keď sa tie zmenia, zmenia spôsob života aj sťahovania.

Slováci mali drotárov, klampiačov, olejkárov či murárov, mužov, ktorí časť roka tvrdo pracovali v cudzine, aby sa na zimu zase vrátili

domov k svojim rodinám so zarobnými peniazmi. Dostali sa do celého sveta, mnohí aj zbohatli, v cudzine si otvorili fabriky a usadili sa tam.

Moji bulharskí predkovia z okolia Veľikého Tarnova boli známi ako putujúci záhradníci – gradinari. A rovnako ako drotári aj oni opúšťali svoje chudobné domovy a praco-

vali v zahraničí. Pôvodne chodievali do Istanbulu, ale kríza feudálneho osmanského systému ich vyhnala do strednej a západnej Európy.

Môj deda Vasil sa narodil na začiatku dvadsiateho storočia v dedinke putujúcich záhradníkov Polikraiste a už ako chlapec chodieval

s otcom do Bratislavy. Nechali sa najímať na prácu u iných Bulharov, ktorí tvorili akési komunitné družstvá. Gazda na celú sezónu, od marca do októbra, prenajal pôdu, ostatní členovia do družstva vložili svoj kapitál a podľa neho a intenzívnosti práce si potom prerozdělili zisk. Žili a spali spoločne a skromne v jednoduchých chajdách blízko záhrad, jedli zväčša len zeleninu a strukoviny. Chceli len čo najviac zarobiť a ísť domov. Pracovali šesťnásť až osemnásť hodín denne, vďaka čomu sa zaužívalo na Slovensku úslovie – drie ako Bulhar.

Krajinou sa prehnali dve vojny, môj deda prestal putovať a s rodinou sa v roku 1943 usídlil v Bratislave. Nezlenivel ako tie bociany, iba podmienky pre život prestali byť v jeho domove na žitie.

Pred časom sme sa s mamou vybrali do jej rodnej bulharskej dediny na výlet. Myslela som si, že konečne spoznám svoje korene, uvidím vzdialených príbuzných, ktorí odtiaľ neodišli. Väčšinu dediny tvorili spustnuté domy a polia. Privítal nás tam mamin bratranec, ktorý sa na staré kolená vrátil domov. Žil osamelo,

cudzinec na rodnej hrude, pretože jeho rodina, deti a vnuci zostali v Budapešti. Bol to smutný pohľad. Asi ako na letovisko bocianov, ktoré tam prestali lietať.

Autorka je šéfredaktorka TV OKO/TV SVET.

Drobné láskavosti

Dagmar Gurová

Mária Múhl

*Prišla z cudziny, ale ľuďom často rozumie lepšie ako ich starí známi.
Naša kolegyňa Miška Kukučka, pôvodom zo Srbska, zachytí aj to,
čo sa nedá vypovedať slovami.*

Počúva naplno a nesúdi. Preto sa s ňou ľahšie otvárajú témy, ktoré bežne ostávajú skryté. Má špeciálny talent – ľudia sa pri nej už po chvíli cítia príjemne a uvoľnene. Akoby práve dorazili domov. Možno je to aj tým, že naša kolegyňa Miška Kukučka pochádza z krajiny, kde sa z neznámych môžu razom stať najlepší priatelia. Väčšinu života prežila v malej dedinke Hložany v srbskej Vojvodine, obývanej prevažne slovenskou komunitou. Slováci sa tam prisťahovali pred vyše dvesto rokmi. Udržali si jazyk, ale za svoju si zobrali aj balkánsku srdečnosť a pohostinnosť. „U nás je veľmi živo. Ľudia majú radi zábavu a každý deň je dôvod na oslavu,“ opisuje Miška.

Vojvodina je jedna veľká nízina, na ktorej sa doďaleka ťahajú polia a lúky. Mnoho ľudí pracuje v poľnohospodárstve. Ich deti však často odchádzajú za lepšou perspektívou do zahraničia. „Môj otec je veľký včelár. Tešil sa, že niekto z rodiny to prevezme po ňom. Sestru ani mňa to až tak nechytlo. Obe sme sa odsťahovali, máme inú prácu. Otec verí, že sa to ešte zmení a vrátim sa,“ hovorí Miška. „Zatiaľ som to neuzavrela. Hneď ako sa nadýchnem domáceho vzduchu, zaplavia ma spomienky. Cítim, že tam ešte stále patrí, no pomaly sa vzdávam.“

Niečo zaiskrilo

Šesť mesiacov, ktoré Miška plánovala stráviť na Slovensku, sa už natiahlo na osem rokov. S partiou kamarátov chcela spoznávať inú kultúru a zažiť niečo nové. Nakoniec tu vyštudovala vysokú školu, našla si prácu aj ľudí, s ktorými rada trávi čas. „Doma som práve skončila strednú zdravotnú školu a nebola som si úplne istá, čo chcem robiť.“ V Srbsku by sa pravdepodobne hlásila na podobne zameranú vysokú školu. V Bratislave dala na odporúčanie známej, ktorá chválila aplikovanú sociálnu prácu. „Povedala, že to je štúdium ako pre mňa.“

Zo začiatku škola na Mišku veľmi nezapôsobila, ale prvá prax všetko zmenila. Úplne ožije, keď na ňu spomína. „Zistila som, že ma veľmi baví práca s ľuďmi. Zaujímali ma ich osudy a chcela som porozumieť, čím si prešli.“ Prax si zámerne vyberala zakaždým inde. Vyskúšala prácu s deťmi s postihnutím, so seniormi, s týranými ženami. Zo svojich plánov vylúčila len ľudí bez domova. „Obdivovala som tých,

ktorí s nimi pracovali. Myslela som si, že by som to nezládla. Mala som predsudky,“ spomína. „Neskôr som si povedala, že by som to mala skúsiť. Kto som ja, aby som len tak súdila životy iných? Chcela som sa dozvedieť viac, tak som si vybrala prax v občianskom združení Proti prúdu, ktoré vydáva

Slová povzbudení

V našej výdajni, kde praxovala, sa denne zastaví mnoho predajcov a predajkyň. Miška sa s nimi veľa rozprávala a ako ich spoznávala, jej predsudky sa rýchlo vytrácali. „Boli to milí, slušní ľudia so silnými príbehmi. Pochopila som, že každý z nás sa môže dostať do podobnej situácie. Niečo vo mne zaiskrilo a povedala som si, že tu chcem zostať.“

Rok praxe, ktorý u nás strávila, bol pre ňu v mnohom zásadný. Pracovať k nám však prišla až po menšej odbočke. Pred koncom školy dostala lákavú ponuku robiť sociálnu terapeutku pre deti v centre sociálnych služieb. „Páčilo sa mi tam, ale niečo mi chýbalo. Ťahalo ma to späť k ľuďom bez domova a k NOTA BENE, tak som sa po dvoch rokoch rozhodla pre zmenu.“

Práve sme hľadali nových kolegov a Miška bola jasnou voľbou. Pôsobí v našom terénnom tíme ako terénna sociálna pracovníčka. Veľa času trávi s predajcami a predajkyňami na predajných miestach. Riešia spolu problémy, ktoré sa tam vyskytnú. Je im oporou pri budovaní dobrých vzťahov s okolím. Pomáha im prekonať frustráciu, keď sa s ponúkaním časopisu nedarí.

„Vycítim, že potrebujú podporu, a navrhmem, aby sme to skúsili spolu,“ hovorí Miška. „Niekedy sa rozprávame a hľadáme, čo by pomohlo. Inokedy stačí už to, že ticho stojím vedľa.“ Videľa, ako veľa pre predajcov a predajkyne znamenajú drobné láskavosti okoloidúcich. Zažila tiež, aké zničujúce môžu byť nenávistné komentáre. „Niektoré sú také kruté, že sa mi len ťažko hľadajú slová povzbudení.“ Miška je aj v takých chvíľach predajcom naporúdzi.

Špeciálnu pozornosť venuje nováčikom, ktorí s NOTA BENE iba začínajú. „Keď ich pozveme na registráciu, môžu byť trochu vyplašení. Snažím sa, aby sa u nás od začiatku cítili dobre, nie ako na výsluchu.“ Ponúkne kávu, zavtipkuje s nimi. „Uvoľnia sa a viac sa otvoria. Mnohí mi povedali, že tu máme príjemnú atmosféru.“

Počas registrácie zisťuje, prečo sa človek rozhodol predávať pouličný časopis. Najčastejším dôvodom je možnosť privyrobiť si na jedlo, bývanie či našetriť na doklady, s ktorými si človek môže nájsť brigádu alebo prácu. „Ozval sa mi aj starší pán, ktorého trápila samota. Časopis chcel predávať preto, aby sa dostal medzi ľudí. Splnilo sa mu to. Doteraz je naším predajcom a vždy, keď prídem za ním, má okolo seba kopu ľudí, s ktorými sa baví.“

Miška už počas registrácie vycíti, aké predajné miesto sa konkrétnemu človeku najviac hodí. Tichší a hanblivejší potrebujú niečo pokojnejšie. Akčnejším ponúka frekventovanejšie miesta. Na novom pôsobisku všetkým pomáha zabehnúť sa, zoznámiť sa s okolím a ľuďmi, ktorých budú pravidelne stretávať.

Dôvod na stretnutie

Tento prístup jej pomáha vyrovnať sa aj s rozdielnosťou našich kultúr. Hoci sa na prvý pohľad nelíšime, Miška hovorí, že v Srbsku je úplne iná mentalita. „Slováci sú uzavretejší. Menej dávajú najavo svoje pocity, viac riešia kariéru. Na Balkáne je prvoradé mať okolo seba veľa ľudí, priateľov, aby bolo živo. To mi tu trochu chýba.“ Vyrastala v pohostinnej rodine, kde sa každý návštevník hneď cíti a správa ako doma. Aj keď ho vidia prvýkrát v živote. Miška opisuje, že v rodičovskom dome nikdy nie je ticho, stále sa tam točia ľudia. „Otec je veľký showman, má rád zábavu. U nás na dvore sa podchvíľou varí guláš alebo chystá grilovačka. Dôvod na stretnutie sa vždy nájde. Keď prídem domov, zbehnú sa všetci susedia, lebo ma už mesiac nevideli,“ smeje sa. „Keď na Slovensku pozvem na večeru kamarátky, pýtajú sa, či som mala narodeniny. Ešte si nezvykli, že ich volám len tak.“

Miška si všimla, že roky v inej krajine ju trochu zmenili. „Po týždni u rodičov to na mňa začne byť príliš rušné a mám chuť vrátiť sa na Slovensko, kde mi to zas po čase pripadá veľmi tiché. Najviac by mi vyhovovalo niečo medzi tým.“

Tešíme sa, že k nám priniesla trochu inú energiu a rozširuje naše obzory. Mnoho predajcov zaujíma, ako sa žije v Srbsku – od toho, aké je tam počasie, až po aktuálne koncerty. „Slovensko mám rada,“ usmieva sa Miška. „Ale asi ma vždy bude niečo lákať tam, odkiaľ pochádzam.“

Vyfarbte si jeseň s omaľovánkami NOTA BENE

Ako dostať vaše dieťa von počas
jesene? Kúpte si omaľovánkovú
knihu a vyberte sa spolu na výlet.

LEN
U PREDAJCOV
NOTA BENE